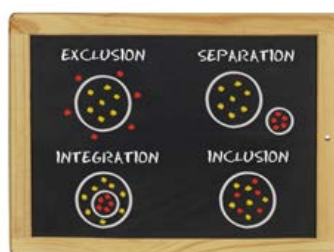

UNDERVISA OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR

Resurs för att utveckla undervisning om kontroversiella frågor framtagen i samverkan mellan Cypern, Irland, Montenegro, Spanien och Storbritannien med support av Albanien, Österrike, Frankrike och Sverige

Funded
by the European Union
and the Council of Europe

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Att verka i spänningsfält

**Undervisa om kontroversiella frågor
genom utbildning i
demokratiskt medborgarskap
och mänskliga rättigheter (EDC/HRE)**

Utbildningspaket för lärare

The opinions expressed in this work are the responsibility of the authors and do not necessarily reflect the official policy of the Council of Europe.

All requests concerning the reproduction or translation of all or part of this document should be addressed to the Directorate of Communication (F-67075 Strasbourg Cedex or publishing@coe.int). All other correspondence concerning this document should be addressed to the Education policy division – Directorate of democratic citizenship and participation.

Cover and layout: Documents and publications production Department (SPDP), Council of Europe

Photos: Shutterstock

© Council of Europe, 2016 English publication
© Skolverket 2016, svensk översättning.

Texten härrör från och används med tillstånd av, Europarådet. Denna översättning publiceras i enligt överenskommelse med Europarådet, men med översättarens ansvar.

INNEHÅLL

FÖRFATTARNAS TACK	5
FÖRORD TILL DEN SVENSKA UPPLAGAN	6
INLEDNING	7
A. VÄGLEDANDE DOKUMENT – ATT MÖTA UTMANINGAR OCH UTVECKLA KOMPETENS	11
Inledning	11
Syfte	11
Underlag	11
Vår metod	12
Bakgrund	12
Litteratursammanställning	13
Vilka frågor är kontroversiella?	13
Varför undervisa om kontroversiella frågor?	14
Vilka är utmaningarna?	15
Hur möter man utmaningarna?	18
Finns det fortutbildning och stödmaterial för lärare?	21
Slutsatser	21
Rekommendationer	22
BILAGA 1. NYCKELKOMPETENSER FÖR LÄRARE SOM UNDERVISAR OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR	24
1. Personliga	24
2. Teoretiska	24
3. Praktiska	24
REFERENSER	25
B. AKTIVITETSPROGRAMMET	27
Aktivitetsprogrammet	27
Så arbetar du med aktivitetsprogrammet	27
Resultat	27
Handledarens roll	28
Kapitel 1: introduktion till kontroversiella frågor	28
Kapitel 2: undervisningsmetoder	29
Kapitel 3: reflektion och utvärdering	30
Kapitel 1: introduktion till kontroversiella frågor	31
Övning 1.1: Introduktion	31
Övning 1.2: Hela havet stormar	34
Övning 1.3: Figurstrådet	36
Övning 1.4: Het eller kall?	38
Övning 1.5: Bagagekontroll	41

Kapitel 2 – undervisningsmetoder	43
Möta utmaningen	43
Övning 2.1: Vems sida står du på?	44
Övning 2.2: Byta perspektiv	48
Övning 2.3: Skolan i skogsbrynet	50
Övning 2.4: I någon annans skor	53
Övning 2.5: Dialogkafé	55
Övning 2.6: Forumteater	57
Kapitel 3 – reflektion och utvärdering	59
Vi sätter ihop det hela	59
Övning 3.1: Snöboll	59
Övning 3.2: Lektionsplanering	61
Övning 3.3: Återkoppling	62
Övning 3.4: Fantasiträäd	63

FÖRFATTARNAS TACK

Projektpartner

- ▶ Cyprus Pedagogical Institute, Ministry of Education and Culture, Cyprus
- ▶ City of Dublin Education & Training Board Curriculum Development Unit, Ireland
- ▶ UNESCO Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights, Montenegro
- ▶ Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa, Spain
- ▶ Citizenship Foundation, United Kingdom (lead partner)

— **Redaktörer** — David Kerr och Ted Huddleston (Citizenship Foundation, Storbritannien)

— **Författare**

- ▶ Elena Papamichael, Cyprus Pedagogical Institute, Ministry of Education and Culture, Cypern
- ▶ Mary Gannon, CDET Curriculum Development Unit, Irland
- ▶ Bojka Djukanovic, Unesco Chair in Education for Democratic Citizenship and Human Rights, Montenegro
- ▶ Rosa Garvín Fernández, Centro Nacional de Innovación e Investigación Educativa, Spanien
- ▶ David Kerr & Ted Huddleston, Citizenship Foundation, Storbritannien (huvudförfattare)

— **Associerade partner**

- ▶ Institute for Development of Education, Albanien
- ▶ Demokratiezentrum Wien, Österrike
- ▶ Ministère de l'éducation nationale, de l'enseignement supérieur et de la recherche, Frankrike
- ▶ Skolverket, Sverige

FÖRORD TILL DEN SVENSKA UPPLAGAN

Genom att värna individens rättigheter ska Europarådet bidra till fred, stabilitet och säkerhet i Europa. Utgångspunkten för arbetet är den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

I Europarådets nätverk Education for Democratic Citizenship/Human Rights Education (EDC/HRE) arbetar Sverige tillsammans med andra medlemsländer för att implementera Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och i mänskliga rättigheter (antagen 2010). Som ett led i detta arbete har Skolverket översatt Europarådets material Teaching Controversial Issues- through Education for Democratic Citizenship Human Rights (2015)

Medlemsländernas vägval är olika när det gäller att hantera övergripande samhällsutmaningar såväl ekonomiska som politiska samt situationer när kontroversiella frågor behöver hanteras i klassrummet. Svensk offentlig sektor har till exempel inte påverkats av nedskärningar i lika hög grad som en del andra medlemsländer. Vad som anses vara kontroversiella frågor i ett medlemsland behöver inte vara det i ett annat. Skolverket uppmanar därför lärare som använder materialet att beakta behovet av att ändra exempel till en svensk kontext. Till exempel kan nämnas att aga är förbjudet i Sverige och att samkönade par har rätt att adoptera, jämför med exempel på kontroversiella frågor på sidan 34 och på sidorna 48–49.

Mikael Halápi, vikarierande generaldirektör, Skolverket

INLEDNING

Det här utbildningspaketet har tagits fram som stöd för lärare som undervisar om kontroversiella frågor. Utbildningspaketet är anpassat för skolor i Europa som behöver ett professionellt utvecklingsprogram.

VARFÖR BEHÖVS PAKETET?

Alla behöver respektera människor som har andra värderingar och lära sig att föra en dialog med dem. Det är avgörande för den demokratiska processen och nödvändigt för att skapa en kultur som främjar demokrati och mänskliga rättigheter.

— Ungdomar i Europa har ofta ingen möjlighet att diskutera kontroversiella frågor i skolan eftersom många lärare anser att frågorna är alltför utmanande. Det kan till exempel handla om extremism, könsrelaterat våld, barnmisshandel eller sexuell läggning. Ungdomar som inte kan ge uttryck för sin oro, som inte vet vad andra tycker och som får all information från vänner och sociala medier kan känna sig frustrerade och förvirrade inför frågor som är viktiga för dem och för hela det europeiska samhället. Utan hjälp av skolan lämnas eleverna utan verktyg att hantera frågorna, och har ingen som vägleder dem.

— Idén till det här utbildningspaketet väcktes av politiker och lärare i flera europeiska länder. De efterlyste en effektivare utbildning för lärare som undervisar om kontroversiella frågor.

VARFÖR NU?

Att skolor undervisar om kontroversiella frågor har blivit en akut utbildningsfråga efter flera allvarliga våldsincidenter och oroligheter i europeiska länder. Dessutom har synen på hur skolor bör undervisa i demokrati och mänskliga rättigheter förändrats.

— Några exempel på våldsincidenter och oroligheter är kravallerna i London 2011 när universitetsstudenter protesterade mot höjda studieavgifter, hatbrotten i Norge 2011 och attacken mot Charlie Hebdo i Paris 2015. De ledde till en omfattande granskning av vilken roll skolan har för ungdomars moraliska och medborgerliga utveckling i de här länderna och i resten av Europa.

— Skolor har förändrat sitt sätt att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter under de senaste åren. Tidigare fick eleverna göra övningar i textböcker och ta del av teoretiska kunskaper, men i dag tränas de i att vara aktiva, delaktiga och engagerade i verkliga frågor. Allt fler är överens om att elever lär sig mer om demokrati och respekt för mänskliga fri- och rättigheter samt interkulturella frågor genom att **göra** än genom att **veta**, dvs. ren faktainsamling. Detta har lett till att läroplanerna i många europeiska länder har öppnat upp för nya metoder att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter. Undervisning som också rymmer kontroversiella frågor.

VAD ÄR KONTROVERSIELLA FRÅGOR?

Vi har definierat **kontroversiella frågor** så här:
"Frågor som väcker starka känslor och skapar spänningar i samhället".

— Frågorna har stor bredd – allt från lokala frågor om att bygga en moské till globala frågor om att minska växthusgaserna. Vissa frågor har funnits länge, till exempel de religiösa motsättningarna i ett antal europeiska länder. Andra frågor är mer aktuella, som radikaliseringen av ungdomar i många storstäder.

— Frågorna är olika i olika länder och de förändras över tid. Krucifix i skolan kan vara omdiskuterat i ett land men accepterat i ett annat. Detsamma gäller tvåspråkig undervisning, om man ska betala för vattenförbrukningen eller om flickor får bära slöja. Nästan vilket ämne som helst kan bli kontroversiellt när som helst, och nya spänningsfält dyker upp varje dag.

VARFÖR ÄR KONTROVERSIELLA FRÅGOR EN UTMANING?

Kontroversiella frågor sätter fingret på konflikter mellan grupper som har olika värderingar och intressen. Ofta är grupperna inte överens om bakomliggande fakta. Frågorna är ofta komplicerade och har inga enkla svar. De väcker starka känslor, och konflikterna leder till misstänksamhet och misstro.

— Att undervisa om kontroversiella frågor innebär stora pedagogiska utmaningar. Lärare måste till exempel skydda elevernas integritet, särskilt med tanke på elevens bakgrund, samtidigt som de ska motverka motsättningar i klassrummet. Det gäller också att hitta för undervisningen objektiva strategier som inte leder till kritik för att man tar ställning för någon åsikt. Allt detta väcker frågor om lärarens akademiska frihet och vilken roll lärarens egna åsikter och värderingar ska ha.

— Skolledningen behöver ta ställning till en rad policyfrågor: Hur stöttar man lärare som undervisar om kontroversiella frågor? Hur förbättrar man dialogen på skolan, till exempel genom demokratiska former för skolans styrning? Hur skapar man en gemensam syn på skolans värdegrund? Hur garanteras en likvärdig undervisning av hög kvalitet? Hur bemöter man oro från vårdnadshavare och från andra utanför skolan?

VILKEN HJÄLP KAN DU FÅ AV UTBILDNINGSPAKETET?

Med utbildningspaketet vill vi hjälpa lärare att ta itu med de utmaningar de ställs inför när de undervisar om kontroversiella frågor.

— Vi vill att lärare ska se värdet i att få ungdomar att engagera sig om kontroversiella frågor. Genom att utveckla sitt självförtroende och sin kompetens kan lärarna göra frågorna till en del av vardagen. Två sätt är att

- ▶ göra klassrummet till en trygg plats där eleverna fritt och utan oro kan diskutera frågor som rör dem
- ▶ använda strategier för undervisningen som skapar en öppen och respektfull dialog

— Det finns inte några snabba lösningar och alla frågor lämpar sig inte för alla åldersgrupper. Men det finns inget bra skäl att undvika kontroversiella frågor i skolan. Tvärtom talar allt för att vi i högre utsträckning måste ta upp dem i undervisningen.

SÅ HAR VI ARBETAT

— Vi har utvecklat utbildningspaketet genom pilotprogrammet **Human Rights and Democracy in Action**, som Europarådet och EU-kommissionen genomför tillsammans. Inspirationen och målen kommer från Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter, Europarådets program om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter och EU-kommissionens strategiska ram för EU-samarbete om utbildning och yrkesutbildning (ET2020). Utbildningspaketet bygger

även på Europarådets arbete med undervisning i historia, interkulturell och religiös undervisning samt fredlig konfliktlösning.

— Företrädare för ett antal olika europeiska länder har tagit fram innehållet, och pilotprojektet har satt samman, designat och testat det. I paketet finns riktlinjer, metoder och forskningslitteratur från hela Europa och från länder utanför Europas gränser.

VEM VÄNDER VI OSS TILL?

Vi vänder oss framför allt till dig som är lärare. Kontroversiella frågor kan dyka upp på alla utbildningsnivåer, i alla skolor och ingå i läroplaner, ämnesplaner och kursplaner. Därför är utbildningspaketet relevant för alla lärare, på alla skolor och i alla ämnen – från förskolan till eftergymnasiala utbildningar och från undervisning i samhällskunskap till språk och naturvetenskap. Paketet kan också användas för fortbildning och lärarpraktik under ledning av en erfaren handledare.

— Även skolledare och chefer kan ha nytta av materialet. Kontroversiella frågor dyker inte bara upp i klassrummet utan även i andra delar av skolan: korridorer, kafeterior, skolgårdar och lärarrum.

— Paketet är inte anpassat efter något särskilt land, utan kan användas i hela Europa.

VÅRA METODER

Vi vill uppmuntra lärarna till öppenhet och samarbete i undervisningen, med särskild betoning på självreflektion och genomtänkta och välgrundade handlingar. Fundera gärna över hur dina personliga åsikter och värderingar påverkar hur du hanterar känsligt material.

— De yrkeskompetenser som paketet är uppbyggt kring grundar sig på Europarådets kärnvärden och mål. De är uppdelade i tre områden:

- ▶ personliga, till exempel självreflektion
- ▶ teoretiska, till exempel förståelse för dialogens betydelse för demokrati
- ▶ praktiska, till exempel strategier för undervisning och inlärning

SÅ ÄR UTBILDNINGSPAKETET STRUKTURERAT

Utbildningspaketet består av två huvuddelar:

- ▶ Del A. Vägledande dokument
- ▶ Del B. Praktiska övningar

— I del A granskar vi publikationer i flera europeiska och utomeuropeiska länder samt presenterar forskningsresultat och pilotprojektets inledande tester. Där undersöker vi de viktigaste utmaningarna för den som undervisar om kontroversiella frågor, föreslår olika sätt att hantera utmaningarna, identifierar vilken yrkeskompetens som krävs för att klara dem och rekommenderar ett antal praktiska övningar. I del B presenterar vi de praktiska övningarna med fullständiga instruktioner.

SÅ ANVÄNDER DU UTBILDNINGSPAKETET

Använd helst hela paketet. De båda delarna hänger ihop och förstärker varandra. Men det är inte absolut nödvändigt – paketet är tillräckligt flexibelt för att du ska kunna använda det på olika sätt.

— Det vägledande dokumentet lägger grunden till undervisning om kontroversiella frågor och förklarar varför vi har valt ut de praktiska övningarna. Du kan läsa det vägledande dokumentet före, under eller efter arbetet med de praktiska övningarna.

— De praktiska övningarna är utformade som en sammanhängande praktisk utbildning som varar i två dagar. Men du får gärna dela upp övningarna i kortare pass fördelat på ett antal dagar. Du kan också välja ut enskilda övningar.

HUR STÄMMER MATERIALET MED SKOLANS ROLL IDAG?

Utbildningspaketets innehåll, metoder och flexibilitet stämmer väl överens med de krav som ställs på skolundervisningen i Europa i dag. Framförallt bidrar paketet till att stärka utbildningens betydelse för Europarådets kärnvärden – rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Vi vill att utbildningen ska vara ett bålverk mot onda samhällskrafter som extremism och radikalisering, främlingsfientlighet och diskriminering, våld och hatbrott, bristande förtroende för politik och politiker samt nedskärningarnas negativa effekter.

DEL A

VÄGLEDANDE DOKUMENT – ATT MÖTA UTMANINGAR OCH UTVECKLA KOMPETENS

INLEDNING

SYFTE

Alla behöver respektera människor som har andra värderingar och lära sig att föra en dialog med dem. Det är avgörande för den demokratiska processen och nödvändigt för att skapa en kultur som främjar demokrati och mänskliga rättigheter.

— Ungdomar i Europa har ofta ingen möjlighet att diskutera kontroversiella frågor i skolan eftersom många lärare anser att frågorna är alltför utmanade. Det kan till exempel handla om extremism, könsrelaterat våld, barnmisshandel eller sexuell läggning. Ungdomar som inte kan ge uttryck för sin oro, som inte vet vad andra tycker och som får all information från vänner och sociala medier kan känna sig frustrerade och förvirrade inför frågor som är viktiga för dem och för hela det europeiska samhället. Utan hjälp av skolan får många inte några tillförlitliga strategier att hantera frågorna, och har ingen som vägleder dem.

— I det här vägledande dokumentet undersöker vi de främsta utmaningarna för lärare som undervisar om kontroversiella frågor i europeiska skolor och föreslår metoder för att möta utmaningarna. Vi fokuserar särskilt på metoder som ökar lärarnas självförtroende och utvecklar deras förmåga att undervisa om kontroversiella frågor i klassrummet och i skolan i övrigt.

— De metoder vi föreslår utgör grunden för hela utbildningspaketet om undervisning om kontroversiella frågor. Utbildningspaketet består av det vägledande dokumentet (del A) och de praktiska övningarna (del B). Materialet ska finnas tillgängligt och användas runt om i Europa. Det har redan testats av lärare och handledare i flera europeiska länder, och visat sig fungera väl.

UNDERLAG

— Vi har utvecklat det vägledande dokumentet genom pilotprogrammet **Human Rights and Democracy in Action**, som Europarådet och EU-kommissionen genomför tillsammans. Inspirationen och målen kommer från Europarådets stadga om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter, Europarådets program om utbildning i demokratiskt medborgarskap och mänskliga rättigheter och EU-kommissionens strategiska ram för EU-samarbete om utbildning och yrkesutbildning (ET2020). Utbildningspaketet bygger även på Europarådets arbete med undervisning i historia, interkulturell och religiös undervisning samt fredlig konfliktlösning.

— Framförallt bidrar det vägledande dokumentet till att stärka utbildningens betydelse för Europarådets kärnvärden – rättssäkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter. Vi vill att utbildningen ska vara ett bålverk mot onda samhällskrafter som extremism och radikalisering, främlingsfientlighet och diskriminering, våld och hatbrott, bristande förtroende för politik och politiker samt nedskärningars negativa effekter..

— Företrädare för ett antal olika europeiska länder har tagit fram innehållet, och pilotprojektet har satt samman, designat och testat det.

VÅR METOD

■ Vi vill uppmuntra lärarna till öppenhet och samarbete i undervisningen, med särskild betoning på självreflektion och genomtänkta och välgrundade handlingar. Fundera gärna över hur dina personliga åsikter och värderingar påverkar hur du hanterar känsligt material.

■ Klassrummet behöver vara en trygg plats där eleverna öppet kan diskutera kontroversiella frågor med stöd av lärarna. En sådan plats hjälper eleverna att hantera meningsskiljaktigheter, lösa upp spänningar och lära sig metoder för fredlig konfliktlösning. En trygg miljö stimulerar till självreflektion och till att lyssna på andra, uppmuntrar interkulturell dialog, ger röst åt minoriteter, skapar ömsesidig tolerans och respekt samt tränar eleverna att kritiskt granska information från media.

BAKGRUND

Hur skolor undervisar om kontroversiella frågor blivit en akut utbildningsfråga efter flera allvarliga våldsincidenter och oroligheter i europeiska länder. Dessutom har synen på hur skolor bör undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter förändrats.

■ Några exempel på våldsincidenter och oroligheter är kravallerna i London 2011 när universitetsstudenter protesterade mot höjda studieavgifter, hatbrotten i Norge 2011 och attacken mot Charlie Hedbo i Paris 2015. De ledde till en omfattande granskning av vilken roll skolan har för ungdomars moraliska och medborgerliga utveckling i de här länderna och i resten av Europa.

■ Skolor har förändrat sitt sätt att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter de senaste åren. Tidigare fick eleverna göra övningar i textböcker och ta del av teoretiska kunskaper, men i dag tränas de i att vara aktiva, delaktiga och engagerade i verkliga frågor. Alltfler är överens om att elever lär sig mer om demokrati, respekt för mänskliga rättigheter och interkulturella frågor genom att **göra** än genom att **veta**, dvs. ren faktainsamling. Detta har lett till att läroplanerna i många europeiska länder har öppnat upp för nya och kontroversiella metoder att undervisa om demokrati och mänskliga rättigheter.

■ Den som undervisar om kontroversiella frågor får räkna med stora pedagogiska utmaningar. Några exempel på frågor som lärare kan behöva ta ställning till:

- ▶ Hur bemöter man motstridiga sanningskrav bland eleverna? Ska läraren ta ställning i en fråga? Här gäller det att läraren inte känner sig obekvämt eller att eleverna misstänker att läraren har en "dold agenda".
- ▶ Hur skyddar man elevernas integritet? I synnerhet om ämnet är känsligt med tanke på elevens bakgrund och som de själva eller genom sin familj är starkt engagerade i frågan. Eleverna ska inte behöva känna sig generade, diskriminerade och utanför, eller bli utsatta för trakasserier och kränkande behandling.
- ▶ Hur löser man upp spänningar eller förhindrar att diskussionerna blir överhettade? Det gäller att behålla kontrollen i klassrummet så att eleverna kan diskutera fritt.
- ▶ Hur uppmuntrar man eleverna att lyssna på andras åsikter? Eleverna behöver lära sig respektera andra människor och deras åsikter.
- ▶ Hur tar man upp kontroversiella frågor på ett objektiva sätt när man saknar specialkunskaper i ämnet och inte har pålitliga källor? Läraren får inte känna sig obekvämt eller riskera att bli kritiserad för att vara partisk eller inkompetent.
- ▶ Hur reagerar man på oväntade frågor och okänsliga kommentarer? Lärarens måste behålla sin integritet och de andra eleverna får inte känna sig sårade eller förolämpade.

■ De pedagogiska utmaningarna ställer också krav på det gemensamma arbetet med skolans värdegrund. Några exempel på frågor som skolledningen kan behöva ta ställning till:

- ▶ Hur kan skolledningen stötta lärare som undervisar om kontroversiella frågor?
- ▶ Hur agerar man när en diskussion sprider sig från klassrummet ut i korridorer, till skolgårdar och andra utrymmen?
- ▶ Hur kan man skapa en demokratisk skolkultur som gäller hela skolan?
- ▶ Hur bemöter man oro från vårdnadshavare, andra i området och media? Många är tveksamma till om det är lämpligt att undervisa om kontroversiella frågor och oroas av undervisningsmetoderna.

■ I nästa avsnitt söker vi svaren på de här frågorna ur litteratur på området. Vi utgår särskilt från följande frågor:

- ▶ Vad gör en fråga kontroversiell?
- ▶ Varför undervisa om kontroversiella frågor?
- ▶ Vilka är utmaningarna?
- ▶ Hur möter man utmaningarna?
- ▶ Vilken kompetensutveckling behöver lärarna?

LITTERATURSAMMANSTÄLLNING

De senaste trettio eller fyrtio åren har det kommit ut allt mer litteratur som förespråkar undervisning om kontroversiella frågor. Många tar upp den stora pedagogiska utmaningen för lärare som tar upp sådana frågor i klassrummet. Litteraturen består av böcker (t.ex. Berg med flera 2003, Claire & Holden 2007, Cowan & Maitles 2012, Hess 2009, Stradling 1984), tidningsartiklar (t.ex. Ashton & Watson 1998, Clarke 1992, Dearden 1981, Kelly 1986, Soley 1996, Wilkins 2003) och en rad praktiska stödmaterial och internetresurser för lärare (t.ex. Huddleston and Kerr 2006, CitizED 2004, Citizenship Foundation 2004, Clarke 2001, Crombie & Rowe 2009, CDVEC 2012, Fiehn 2005, LSN 2006, Oxfam 2006, Richardson nd).

■ Författarna är överens om att unga medborgare behöver undervisning om kontroversiella frågor. När eleverna får diskutera med personer som har andra åsikter än de själva förbereder de sig för att delta aktivt i samhället. En viktig lärarkompetens är att utveckla elevernas diskussionsförmåga, särskilt i känsliga och kontroversiella frågor. Det framgår av Europarådets verktyg för lärarkompetens i utbildning om demokrati och mänskliga rättigheter (2009).

■ Lärare som undervisar om kontroversiella frågor behöver utveckla elevernas förmåga att tänka analytiskt och kritiskt, till exempel genom att lära dem källkritik och objektivitet samt uppmuntra dem att utveckla sitt språk. Kvaliteten på diskussionerna är helt beroende av hur långt eleverna kommit i sin språkutveckling (skriva, tala och lyssna). Ju mer utvecklade elevernas språkkunskaper är, desto lättare är det för dem att hitta information från olika källor, använda informationen som underlag för reflektion och presentera dem lugnt och värtaligt i diskussion med andra. Ju mindre utvecklade språkkunskaperna är, desto större är risken att de känner sig överväldigade av frågan och trasslar in sig i en uppsjö av åsikter. Det kan leda till att de tar till ett aggressivt språk när de känner att de förlorat diskussionen.

VILKA FRÅGOR ÄR KONTROVERSIELLA?

■ Begreppet "kontroversiella frågor" används på olika sätt beroende av kontext. Men skillnaderna brukar inte vara särskilt stora. De är snarare varianter på samma tema.

■ I det här pilotprojektet har vi definierat kontroversiella frågor så här:

"Frågor som väcker starka känslor och skapar spänningar i samhället".

■ Kontroversiella frågor brukar beskrivas som samhällsproblem som är aktuella, väcker starka känslor och ger upphov till motstridiga lösningar beroende på vilka värderingar eller konkurrerande intressen som finns i olika samhällsgrupper. De leder därför till spänningar. Sådana frågor är ofta ytterst komplicerade och går inte att lösa bara genom att lägga fram bevis.

■ Att frågorna väcker så starka känslor, både i och utanför klassrummet, tycker många är det största hindret mot att ta upp dem i undervisningen. Kontroversiella frågor är "politiskt laddade". De kan väcka misstänksamhet, ilska eller oro, bland elever, vårdnadshavare, skolpersonal, religiösa och kommunala ledare, offentliga myndigheter, ja till och med bland lärarna själva.¹

■ Det kan vara klokt att skilja mellan två typer av kontroversiella frågor. Den ena typen är välkända samhällsproblem, som till exempel de religiösa spänningar som finns i flera europeiska länder. Den andra

1. Stradling (1984) p2

typen är aktuella problem, som oro för religiös och politisk extremism, terrorism, radikaliserings, hat på nätet och identitetsstölder på internet. Båda typerna är utmaningar för lärarna, men på olika sätt. De välkända frågorna gäller det att angripa på ett nytt sätt och samtidigt undvika att stöta bort grupper eller individer. De aktuella frågorna innebär ofta att läraren får bemöta spontana diskussioner från eleverna, måste skaffa fram tillförlitlig information och ta ställning till vilken ståndpunkt läraren själv ska ha i frågan.

■ Attityder ändras och omständigheter varierar. Det som en gång var kontroversiellt kan senare betraktas som relativt harmlöst, och det som är kontroversiellt på en plats kanske inte är det på en annan. Till exempel är idén med statligt finansierad hälsovård kontroversiell i USA, men knappast alls i många europeiska länder.² I vissa europeiska länder tar lärarna upp frågor om sexuell läggning och trosuppfattning mer öppet än i andra. Och det som anses kontroversiellt på en skola, eller till och med i en klass, behöver inte vara något problem alls i en annan.³

■ Kanske är det av det skälet som få ha försökt att kategorisera kontroversiella frågor. Ett undantag är Stradling (1984) som delar in dem utifrån följande frågor:

- ▶ Vad har hänt?
- ▶ Vilka är orsakerna till konflikten?
- ▶ Vilket resultat vill vi ha?
- ▶ Vilka åtgärder är lämpliga?
- ▶ Vilka blir effekterna av åtgärderna?⁴

■ Stradling (1984) skiljer också på frågor som är kontroversiella på ytan och frågor som är kontroversiella i sig. De som är kontroversiella på ytan kan ofta lösas genom att man lägger fram bevis. De som är kontroversiella i sig ger uttryck för spänningsfält mellan samhällsgrupper baserade på grundläggande övertygelser eller värderingar, och är mycket svårare att lösa.⁵

VARFÖR UNDERVISA OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR?

■ Stradling (1984) menar att det finns två huvudskäl till varför lärare behöver undervisa om kontroversiella frågor: sakligt och generellt baserade skäl.

(a) Sakligt baserade skäl

■ Sakligt baserade skäl utgår från att frågorna är viktiga i sig. Antingen rör de vår tids viktiga sociala, politiska, ekonomiska eller moraliska problem, eller så är de direkt relevanta för elevernas liv.⁶ Den brittiska Crick-rapporten (1998) menar att detta är ett av de viktigaste skälen:

”Kontroversiella frågor är viktiga i sig. Låter man bli att informera om och diskutera dem lämnar man en stor lucka i unga människors utbildning.”⁷

■ Ett annat skäl att ta upp kontroversiella frågor är för att balansera medias ensidiga och förvirrande beskrivning. Scarratt & Davison (2012) skriver:

”Massmedias utveckling har lett till att barn i allt högre grad utsätts för känsliga frågor, som vi behöver avmystifiera och diskutera.”⁸

■ Medie- och informationskanalerna blir allt fler och fler elever får tillgång till dem redan i unga år. Det gör det här skälet ännu mer relevant idag än det var 2007 när Scarratt & Davidson (2012) presenterade det.

(b) Generellt baserade skäl

2. Hess (2009)
3. Stradling (1984)
4. Stradling (1984), pp2–3
5. Stradling (1984), p2
6. Stradling (1984), p3
7. Crick Report (1998), 10.4
8. Scarratt and Davison (2012), p38

■ Generellt baserade skäl utgår från att innehållet i frågan är mindre viktigt än det som diskussionen ger upphov till i form av lärdomar, attityder och beteenden. Några skäl är:

- ▶ **Ämnesrelaterade.** Till exempel att förstå att konflikter inte är farliga utan en del av livet i en demokrati, förmågan att diskutera kontroversiella frågor på ett civiliserat och produktivt sätt, strategier för att delta i sådana diskussioner, insikten att allas åsikter är viktiga i en demokrati.⁹
- ▶ **Läroplansövergripande.** Till exempel språkkunskaper och kommunikationsförmåga, självförtroende och samarbetsförmåga¹⁰, förmåga att föra en avancerad dialog och förmåga till avancerat tänkande,¹¹ informationsbearbetning, argumentation, forskning, kreativt tänkande och utvärderingsförmåga.¹²
- ▶ **Demokratistärkande.** Till exempel större politiskt intresse/engagemang¹³, respekt för demokratiska principer och mänskliga rättigheter¹⁴, ökade medborgerliga kunskaper, ökat intresse att diskutera samhällsfrågor utanför skolan, ökad sannolikhet att rösta och engagera sig i frivilligarbete.¹⁵

VILKA ÄR UTMANINGARNA?

■ För att undervisa om kontroversiella frågor behöver läraren

- ▶ (a) använda särskilda undervisningsstrategier
- ▶ (b) skydda elevernas integritet
- ▶ (c) skapa rätt stämning och ta kontrollen i klassrummet
- ▶ (d) hantera brist på specialkunskap
- ▶ (e) bemöta spontana frågor och kommentarer.

(a) Använda särskilda undervisningsstrategier

■ Att undervisa om kontroversiella frågor är något helt annat än att lära ut en fastställd kunskapsmassa. Som lärare kan man inte ställa sig utanför och närma sig frågan med akademisk distans (något som kan passa i andra sammanhang). Både undervisningen och inläringen påverkas av de attityder och åsikter som läraren och eleverna har med sig in i klassrummet. Man kan aldrig vara neutral.¹⁶

■ Just därför menar många forskare att risken att framstå som partisk är ett stort problem när lärare ska undervisa om kontroversiella ämnen¹⁷, se Crick-rapporten (1998), PSHE Association (2013), Oxfam, (2006). Problemet är inte bara risken att läraren själv kan ge uttryck för förutfattade meningar, utan också oron att bli anklagad för detta. Oron kan förstärkas av den ansvarskultur som ibland präglar dagens skola.¹⁸ Hess (2009) visar att oron oftast saknar grund, men ibland kan vara befogad. Till exempel blev lärare i New York bestraffade och i några fall avskedade när de tog upp 11 september-attackerna i undervisningen.¹⁹ Nyligen kritiserade skolinspektionen i Storbritannien några skolor för att de inte gjorde mer för att hindra sina elever från att gå in på webbplatser med innehåll av islamistisk extremism under skoltid, och dela informationen på sociala medier med andra elever. Myndigheten tvivlade på skolornas förmåga att skydda eleverna, och sänkte omdömet från "utmärkt" till "bristfälligt".²⁰

■ Forskare diskuterar ofta vilka strategier som kan minska risken för att lärare ska framstå som partiska eller bli anklagade för detsamma när de tar upp kontroversiella frågor. Avgörande är hur läraren hanterar sina egna erfarenheter och åsikter, och om läraren bestämmer sig för att berätta om dem för eleverna eller inte. Lika viktigt är hur läraren hanterar elevernas erfarenheter och åsikter, särskilt när eleverna och deras familjer direkt eller indirekt är engagerade i en kontroversiell fråga.

9. Hess (2009), p162

10. Claire & Holden (2007)

11. Wegerif (2003)

12. Lambert & Balderstone (2010), p142

13. Soley (1996)

14. Hess (2009), p31

15. Civic Mission of Schools Report, quoted in Hess (2009) p28

16. Stradling (1984)

17. e.g., Crick Report (1998), PSHE Association (2013), Oxfam (2006)

18. Clarke (2001)

19. Hess (2009), p25

20. Se till exempel artikel i Guardian 20 november 2014: <http://www.theguardian.com/education/2014/nov/20/church-england-school-john-cass-ofsted-downgraded-extremism>

■ Stradling (1984) lyfter fram fyra strategier²¹ som gör det lättare för lärare att undervisa om kontroversiella frågor.²² Han har senare kompletterat strategierna med fler.

- ▶ **Neutral ordförande.** Läraren uttrycker inte några personliga åsikter alls, utan är enbart debattledare. Strategin minskar risken för att läraren ger uttryck för förutfattade meningar, men kan vara svår att genomföra, särskilt när eleverna framför dåligt underbyggda åsikter. Debatten kan i stället förstärka befintliga attityder och fördomar. Vissa hävdar att strategin också kan få eleverna att ifrågasätta lärarens trovärdighet.
- ▶ **Balans.** Läraren presenterar en rad olika åsikter i en fråga så övertygande som möjligt, utan att avslöja sin egen uppfattning. Fördelen är att eleverna ser att frågan har flera dimensioner, och får nya idéer och argument. Svårigheten är att förmedla att alla åsikter är lika förnuftiga och välgrundade. En risk är att mycket extrema ståndpunkter kan komma fram och förstärka befintliga fördomar.
- ▶ **Djävulens advokat.** Läraren tar medvetet ställning mot elevernas åsikter. Fördelen är att många olika åsikter kommer fram och tas på allvar. Nackdelen är att eleverna kan tro att läraren verkligen har de åsikter som hon eller han framför. Om läraren argumenterar alltför bra kan det förstärka befintliga fördomar.
- ▶ **Uttalat engagemang.** Läraren avslöjar sina egna åsikter i diskussionen. Fördelen är att eleverna blir medvetna om lärarens åsikter och förutfattade meningar. De lär sig också metoder för hur man kan bemöta kontroversiella frågor. Nackdelen är att eleverna kan acceptera vissa åsikter bara för att de vill hålla med läraren.
- ▶ **Allierad.** Läraren ställer sig på en elevs eller några elevers sida. Fördelen är att utsatta elever eller marginaliserade grupper får en röst och att de lär sig hur man bygger upp och utvecklar argument. Nackdelen är att eleverna kan tro att läraren bara framhåller sina egna åsikter eller favoriserar vissa elever.
- ▶ **Officiell linje.** Läraren stödjer aktivt samma åsikter som myndigheterna har. Fördelen är att undervisningen får officiell legitimitet och skyddar läraren från kritik från myndigheterna. Nackdelen är att eleverna kan tro att deras egna åsikter är oviktiga, eftersom det bara är en åsikt som räknas. Strategin kan också vara svår att använda för den lärare som har en annan åsikt än myndigheterna.

(b) Skydda elevernas integritet

■ En svårighet med att ta upp kontroversiella frågor med elever, är att det kan påverka deras känslor och självkänsla negativt.

■ När läraren uppmuntrar eleverna att säga vad de tycker, kan en del tro att läraren "officiellt" legitimerar extrema åsikter och attityder. Det kan få vissa elever att känna sig kränkta, sårade, trakasserade eller marginaliserade, vilket kan leda till fientlighet och motsättningar, både i och utanför klassrummet.²³

■ Philpott med flera (2013) upptäckte att en stor utmaning för många lärare var elevernas negativa inställning till varandra när de diskuterade. Lärarna rapporterade att eleverna ofta reagerade känslomässigt och kände sig attackerade, när de tog kamraternas kommentarer personligt. Särskilt känsligt var det när eleverna diskuterade religion och interkulturella frågor.

■ Ibland kan elever också känna sig attackerade av läraren. Det beror på att de är starkt engagerade och tycker att läraren ställt dem i dålig dager. De kan också tycka att läraren dömer ut deras åsikter som olämpliga eller politiskt inkorrekta. I en undersökning av Philpott med flera (2013) berättar en lärare om en elev som vägrade delta i en diskussion om islam eftersom hon kände att läraren var "ute efter att kritisera hennes religion". Det här är en växande utmaning i många europeiska länder där särskilt stora städer har en mångkulturell befolkning med många olika religioner.

■ Det här kan leda till att eleverna ägnar sig åt självcensur och drar sig ur inlärningsprocessen. Skälet kan vara att de är rädda för hot och kränkningar, att bli stämplade som "politiskt inkorrekta" eller att bli utfrysta.²⁴

(c) Ta ansvar för klassrumsklimat och pedagogiskt ledarskap

21. Stradling (1984) pp112-113

22. e.g., Crick Report (1998), Fiehn (2005)

23. Crombie & Rowe (2009)

24. Crombie & Rowe (2009)

■ För att diskussionen inte ska bli överhettad, är det viktigt att läraren tar ansvar för klassrumsklimatet och det pedagogiska ledarskapet i undervisningen. Starka känslor leder lätt till motsättningar mellan eleverna, och fientlighet kan påverka trygghet och studiero negativt. Om konflikten mellan eleverna eskalerar och läraren tappar kontrollen, kan det underminera lärarens auktoritet och försämra relationen till eleverna. Det kan även skada lärarens professionella och personliga anseende. Ibland kan kritik från elever och vårdnadshavare leda till att skolan eller myndigheterna utreder om läraren gjort sig skyldig till kränkningar. I sällsynta fall kan läraren förlora jobbet.

■ Klassrumsklimat och pedagogiskt ledarskap är särskilt viktigt för den som utbildar sig till lärare och är ny i yrket. Därför kan man få många tips i handböcker om hur man undervisar om kontroversiella frågor. De beskriver till exempel olika strategier som avdramatiserar konfrontation i klassrummet och visar hur läraren kan förhindra att diskussionerna blir alltför hetsiga och sprider sig utanför klassrummet.²⁵

■ Många lärare tycker att det är svårt att behålla kontrollen över klassen under diskussioner. Det är inte så konstigt eftersom det är svårt att leda en diskussion även när förutsättningarna är goda. Lyckade diskussioner kräver att eleverna har förmågan att analysera och reflektera, har gjort noggranna förberedelser, är flexibla och snabbtänkta.²⁶

■ En annan svårighet är när diskussionen inte lyfter alls. Forskning av Stradling (1984) visar att lärare kan mötas av ligkiltighet till frågor som annars brukar väcka häftiga motsättningar. Detta kan vara särskilt svårt för den som tar upp frågor där de olika åsikterna är så välkända att de varken väcker elevernas eller lärarnas intresse. En utmaning är också hur man bemöter absolut konsensus.²⁷

(d) Hantera brist på specialkunskap

■ Utmaningarna med att undervisa om kontroversiella frågor försvåras av att de är komplicerade och hela tiden förändras. Detta ställer krav på specialkunskaper hos lärarna som de ofta inte har, eftersom många frågor ligger utanför läroplaner, kursplaner och ämnesplaner. Stradling (1984) menar att många frågor kräver "åtminstone lite kunskap om de ekonomiska, sociologiska, politiska, historiska och psykologiska faktorer i vilka de ingår".²⁸ Detta är särskilt svårt när frågorna är dagsaktuella. Sådana frågor förändras hela tiden och därför är det svårt för lärarna att få ett ordentligt grepp, hålla sig uppdaterade och förutsäga slutresultatet. Stradling menar att det är "svårt att få fram undervisningsmaterial som redogör för konflikterna korrekt och välbalanserat" och informationskällorna är ofta "vinklade, ofullständiga och motsägelsefulla".²⁹ Detta är en särskild utmaning idag när det finns ett överflöd av informationskanaler och sociala medier som rapporterar om frågor i realtid.

■ Undersökningar av Clarke (2001) visar att det inte bara är komplexiteten som avskräcker lärare från att undervisa om kontroversiella ämnen, utan även bristen på förtrogenhet med ämnet. Ett exempel är när en människorättsfråga plötsligt aktualiseras i en avlägsen del av världen. Ett annat exempel är en lärare från en storstad som arbetar i en skola på landsbygden ska behandla den krångliga jordbrukspolitiken i EU. Ett tredje exempel är när en lärare som arbetar i en homogen skola i en småstad ska ta upp frågan om islamistisk extremism. Lärare som är vana att vara "experter" i ämnet och som eleverna ser upp till kan ha svårt att hantera bristen på specialkunskaper.

(e) Bemöta spontana frågor och kommentarer

■ Det är inte självklart hur man bäst bemöter spontana kommentarer eller svåra frågor från eleverna. Eleverna är alltid uppkopplade mot internet och sociala medier via mobiltelefoner och bärbara datorer. Därför är det omöjligt att förutsäga vilka frågor som kommer, när de kommer och hur de påverkar andra elever och stämningen i klassrummet. I en undersökning av Philpott med flera (2013) tyckte lärarna att detta var en av de svåraste utmaningarna.

25. e.g., CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012)

26. Huddleston & Rowe (2015)

27. Stradling (1984), p11

28. Stradling (1984), s. 3.

29. Stradling (1984), s. 4.

HUR MÖTER MAN UTMANINGARNA?

■ De flesta är överens om att det inte finns något enkelt svar på hur den som undervisar om kontroversiella frågor möter utmaningarna. Stradling (1984) säger till exempel:

”Det går inte att ställa upp fasta regler för undervisning om kontroversiella frågor som alltid ska följas. Läraren måste ta hänsyn till den kunskap, de värderingar och de erfarenheter som eleverna har med sig in i klassrummet, den undervisningsmetod som dominerar på andra lektioner, klassrumsklimatet ... elevernas ålder och förmåga.”³⁰

■ Olika förhållanden i klassrummet kräver olika arbetssätt, och det finns ingen garanti för att ett arbetssätt som fungerar i en grupp fungerar i en annan grupp. Det som krävs är lyhördhet för sammanhanget och förmågan att vara flexibel.

■ Litteraturen tar upp några exempel på vad det kan betyda i praktiken. Lärarna behöver

- ▶ öka medvetenhet och självreflektion
- ▶ lära sig mer om kontroversiella frågor och hur man möter utmaningarna
- ▶ lära sig mer om klassen och skolmiljön
- ▶ använda olika undervisningsstrategier
- ▶ främja ett tillitsfullt klassrumsklimat präglat av skolans värdegrund
- ▶ träna elevernas kritiska och analytiska förmågor
- ▶ undvika rollen som expert
- ▶ träna eleverna att upptäcka bristande objektivitet
- ▶ planera och leda diskussionen effektivare
- ▶ hantera specifika utmaningar
- ▶ involvera kolleger, elever och vårdnadshavare.

Vi granskar förslagen i tur och ordning.

(a) Öka medvetenhet och självreflektion

■ Lärare bör vara lyhörda för hur deras egna erfarenheter påverkar hur de hanterar känsliga och kontroversiella frågor i klassrummet. Särskilt viktigt är att reflektera över sina egna övertygelser och värderingar, och hur de påverkar ens sätt att bemöta och interagera med eleverna enskilt och i grupp. En viktig del av den processen är hur man ska balansera mellan det privata och det offentliga. Även om man vill behålla vissa synpunkter för sig själv, kan det ibland vara lämpligt att dela med sig av sina personliga erfarenheter. Det kan tillföra information i ett ämne och hjälpa eleverna att få andra perspektiv. Till exempel kan en lärare som har blivit utsatt för näthat berätta om det för att eleverna lättare ska förstå följderna, utan att närmare gå in på detaljerna.

(b) Lära sig mer om kontroversiella frågor och att möta utmaningarna

■ Det är också viktigt att förstå varför vissa frågor är kontroversiella, vilka problem de kan ge upphov till i undervisningen och vad som är rimliga förväntningar på vad man kan uppnå i klassrummet. Ofta ger officiella stödmaterial en övergripande bild av kontroversiella frågor, och visar på fördelarna med att ta upp dem i undervisningen och vilka risker man kan undvika genom att välja vissa undervisningsstrategier. När lärare fick testa det här undervisningspaketet lärde vi oss mer om vilka kontroversiella frågor som är gemensamma för många europeiska länder, och vilka som är särskilt kontroversiella i vissa länder. Till exempel tyckte de flesta länder att jämställdhet mellan könen, sex- och samlevnadsundervisning och rasism var kontroversiella frågor. I Albanien var däremot korruptionen bland statliga tjänstemän särskilt kontroversiell, medan EU:s migrationspolitik var het i Storbritannien och frågan om folk skulle betala för sin vattenförbrukning eller inte debatterades på Irland.

(c) Lära sig mer om klassen och skolmiljön

■ För att kunna hantera känsliga diskussioner i klassrummet är det bra att förbereda sig på vilka frågor som kan tänkas bli kontroversiella. Då gäller det att känna till vad som kan vara känsligt i en viss klass, i

30. Stradling (1984), p11

skolan som helhet och i det omgivande samhället samt veta vilken inställning myndigheterna har. I en undersökning av mångfalden i klassrummet upptäckte Hess (2009) att åsiktsspridningen bland eleverna var större än man först hade trott.

■ När vi tog fram det här utbildningspaketet uppmanade vi alla deltagande länder att utgå från vad som är kontroversiellt i just deras länder, och utforma undervisningen utifrån det. Lärarna i Storbritannien diskuterade hur de skulle hantera vissa politiska partiers fientliga inställning till invandring, särskilt när den underblåses av provocerande rapportering i media. Lärarna i Spanien diskuterade den höga arbetslösheten bland ungdomar efter finanskrisen, lärarna i Albanien diskuterade skatteflykt, och lärarna i Cypern och Irland diskuterade hur de skulle hantera samhällets motstridiga inställning till undervisning i sex- och samlevnad.

(d) Använda olika undervisningsstrategier

■ Genom att använda olika undervisningsstrategier kan man minska risken att framstå som partisk samtidigt som man gör eleverna mer öppna för nya idéer och värderingar. Men man behöver sätta sig in i strategiernas för- och nackdelar, och fundera över när de bör tillämpas. Stradling med flera (1984) föreslår strategierna Neutral ordförande, Balans, Djävulens advokat och Uttalat engagemang. De har senare kompletterats med fler strategier, bland annat strategierna Allierad och Officiell linje. Eleverna bör få veta vilka strategier som läraren tänker använda och varför läraren valt dem.³¹

(e) Främja ett tillitsfullt klassrumsklimat präglad av skolans värdegrund

■ Stämningen i klassrummet och det som ofta kallas "tillitsfullt skolklimat" har stor betydelse. Stämningen bör vara öppen och tolerant³². Relationen mellan läraren och eleverna bör präglas av ärlighet och tillit³³, och eleverna ska inte vara rädda för att uttrycka förnuftiga åsikter även om de strider mot lärarens eller kamraternas åsikter.³⁴ För att nå dit behöver man sätta upp regler för hur vi uppträder när vi inte är överens, en slags grundregler för diskussioner.³⁵ Det fungerar ofta bäst när eleverna själva deltar i utformningen, när reglerna är tydligt anslagna så att alla kan se dem och när de ses som ett pågående arbete som ofta revideras.³⁶

(f) Träna elevernas kritiska och analytiska förmågor

■ Eleverna behöver träna upp sina kritiska och analytiska förmågor när de ställs inför frågor som är kontroversiella. Läraren bör låta eleverna bekanta sig med begreppet "öppet demokratiskt samtal" och förstå att olika individer och grupper kan ha helt olika syn på vilken typ av samhälle de vill ha.³⁷ Genom att använda det öppna demokratiska samtalet kan de analysera konflikter³⁸ och inse att man bäst löser tvister genom tolerans, diskussion och debatt (i slutändan valurnan) – inte genom våld.³⁹ I allt detta ingår också att träna dem i strategier för att delta i diskussioner.⁴⁰

(g) Undvika rollen som expert

■ Eftersom många kontroversiella frågor är komplicerade bör läraren helst undvika rollen som expert och i stället använda problembaserade undervisningsmetoder.⁴¹ Då blir man mer av en samtalsledare som får eleverna att undersöka och diskutera, uppmuntrar dem till samspel genom att ställa frågor till varandra och tar fram relevant material, idéer och argument vid behov. Clarke (2001) har en strategi för detta baserad på fyra steg, som ger eleverna möjlighet att se frågan ur olika perspektiv och göra en bedömning av den: Vad handlar frågan om? Vilka är argumenten? Vilka är förutsättningarna? Hur används

31. Crombie & Rowe (2009), p9

32. Crombie & Rowe (2009), p8

33. ACT (2103)

34. Crick Report (1998), 10.9

35. e.g., ACT 2013)

36. e.g., Crombie & Rowe (2009)

37. Crombie & Rowe (2009)

38. Stradling (1984), p5

39. Crombie & Rowe (2009)

40. Hess (2009), p62

41. Stradling (1984), p4

argumenten? Stradling (1984) nämner fyra förhållningssätt som eleverna själva kan överföra på andra ämnen: granska information kritiskt, ställa obekväma frågor, känna igen retorik och odla tvivel.⁴²

(h) Få eleverna att upptäcka bristande objektivitet

■ Det finns fördelar med att träna eleverna i att upptäcka bristande objektivitet, både som en hjälp att analysera frågor mer kritiskt och för att minska risken att själv framstå som partisk.⁴³ Crombie & Rowe (2009) föreslår till exempel att eleverna ska lära sig "spana efter partiskhet", att skilja åsikter från fakta och känna igen känsloladdat språk och rykten i media.

(i) Planera och leda diskussionen effektivt

■ Klassrumsdiskussioner är det bästa sättet att behandla kontroversiella frågor. Därför är det viktigt hur väl läraren planerar och leder diskussionen. Läraren behöver avsätta gott om tid för förberedelser, till exempel att lära sig mer om bakgrunden till en fråga⁴⁴, och inte använda diskussion för att undersöka ett ämne utan som avslutning på flera tankeväckande aktiviteter för eleverna, till exempel rollspel, teater och simuleringar.⁴⁵ Det innebär också att utarbeta genomtänkta frågor, stimulera eleverna att komma igång⁴⁶, utforma övningar och kontrollera diskussioner som blir överhettade, till exempel genom att ta "time out".⁴⁷

■ Ibland kan ett strukturerat arbetssätt vara ett sätt att kontrollera diskussionen. Hess (2009) har till exempel undersökt för- och nackdelar med tre olika arbetssätt: kommunstämma, seminarium och diskussion om samhällsfrågor. Crombie & Rowe (2009) rekommenderar lärare att träna eleverna i att diskutera och debattera från grunden. Eleverna kan inte förväntas diskutera verkligt kontroversiella frågor förrän de har lärt sig den grundläggande tekniken genom tryggare ämnen.⁴⁸

(j) Hantera specifika utmaningar

■ Utöver de olika undervisningsstrategierna kan lärare behöva metoder för att hantera specifika utmaningar, till exempel mycket känsloladdade diskussioner, åsiktspolarisering, uttryck för extrem fördomsfullhet, absolut konsensus eller apati. Stradling (1984) presenterar fyra metoder för att hantera detta. I senare publikationer har han utvecklat dem ytterligare.⁴⁹

- ▶ Distans. Läraren presenterar paralleller – geografiska, historiska eller påhittade – när en fråga är mycket känslig i klassen, skolan eller lokalsamhället.
- ▶ Kompensation. Läraren presenterar ny information, nya idéer eller nya argument när eleverna uttrycker starka åsikter på grund av okunnighet, när minoriteten blir trakasserad av majoriteten eller när det finns absolut konsensus.
- ▶ Empati. Läraren tränar eleverna att se en fråga ur någon annans perspektiv, särskilt när frågan involverar grupper som är impopulära hos vissa eller alla elever, när eleverna har förutfattade meningar eller diskriminerar en viss grupp eller när frågan ligger långt från elevernas liv.
- ▶ Utforska. Läraren låter eleverna arbeta problembaserat när en fråga inte är klart definierad eller särskilt komplicerad.

■ Forskare har även förespråkat följande metoder:

- ▶ Avpersonifierat språk. Läraren använder ett samhällsinriktat språk i stället för ett personinriktat. Till exempel kan man använda orden **oss**, **vår**, **man** eller **samhället** i stället för **du** eller **din**, särskilt om eleverna har en personlig koppling till en fråga eller känner sig särskilt utsatta.⁵⁰
- ▶ Engagemang. Läraren gör undervisningen personlig och spännande när eleverna är passiva eller inte ger uttryck för några åsikter eller känslor.⁵¹

42. Stradling (1984) pp115–116

43. e.g., Crick Report (1998)

44. Claire & Holden (2007)

45. Stradling (1984)

46. Huddleston & Rowe (2015)

47. Crombie & Rowe (2009), p10

48. Crombie & Rowe (2009), p10

49. e.g., Fiehn (2005), ACT (2013)

50. e.g., CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012)

51. Fiehn (2005)

(k) Involvera kolleger, elever och vårdnadshavare

■ På det stora hela har litteraturen lite att säga om initiativ utanför själva klassrummet. Men det finns undantag. Stradling (1984) föreslår ämnesövergripande undervisning för särskilt komplicerade frågor. Flera lärare kan då arbeta med olika aspekter av en fråga. Claire & Holden (2007) menar att undervisningen om kontroversiella ämnen blir mer effektiv när flera är delaktiga. De rekommenderar lärare att samarbeta med kolleger, elever och vårdnadshavare. Skolan kan också bjuda in externa talare eller organisationer som har erfarenhet av vissa kontroversiella frågor och kan tala med eleverna direkt.

FINNS DET FORTUTBILDNING OCH STÖDMATERIAL FÖR LÄRARE?

■ Det finns publikationer som är utformade för lärare som undervisar om kontroversiella frågor, åtminstone delvis. Några av dem ger en allmän introduktion till utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter med ett särskilt avsnitt om kontroversiella frågor⁵², medan andra enbart handlar om kontroversiella frågor.⁵³ Några få är stödmaterial som är tänkta för självstudier⁵⁴ eller för att användas av handledare.⁵⁵ Men få av dessa publikationer är allmänt kända och få används utanför ursprungsländerna, främst USA, Storbritannien och Irland.

■ Många lärare tycker att de fått för lite utbildning i hur man undervisar om kontroversiella frågor, eller ingen alls. Det framgår av den lilla mängd empirisk forskning som finns. Oulton, Dillon och Grace (2004) rapporterade att de flesta av 200 grundskollärare som intervjuades i England tyckte att deras utbildning var otillräcklig och att de inte fått vägledning från styrdokument eller skolan där de arbetar. Philpott med flera (2013) träffade lärare i USA som sa att varken lärarutbildningen eller skolan hade förberett dem på att undervisa om kontroversiella frågor. En lärare sa att det nästan var som att "famlas i mörkret". Alla kände att de borde få mer utbildning.

SLUTSATSER

Det framgår tydligt av litteraturen att det finns stora möjligheter med att undervisa om kontroversiella frågor. Lika tydligt framgår hur viktig undervisningen är, för att eleverna ska få en hållbar utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter.

■ Undervisningen medför också utmaningar när lärarna tar upp frågor som människor har starka åsikter om. Många är oroliga över vilka effekter undervisningen kan ha på elever, vårdnadshavare och andra berörda. Framför allt oroas man av risken att framstå som partisk eller påverka eleverna på ett otillbörligt sätt, att frågorna är komplicerade och hela tiden ändras, samt att lärare har otillräckliga och ojämnt fördelade resurser till sitt förfogande. Detta leder till att skolorna inte tar upp viktiga frågor och att lärarna inte får utveckla förmågan att hantera kontroversiella ämnen.

■ De flesta är överens om att det inte finns en patentrösning som passar för alla utmaningar. De måste lösas individuellt. Därför föreslår forskare olika undervisningsstrategier – Dels övergripande generella strategier men också mer specifika för särskilda situationer.

■ Undervisningsstrategierna har stor betydelse för lärarnas professionella utveckling. Men för närvarande finns det få möjligheter att lära sig mer om dem i lärarutbildningen och fortbildning. Även utbudet av stödmaterial är mycket begränsat. Några få stödmaterial har tagits fram, främst i Storbritannien, Irland och USA. Även om de är mycket användbara är de inte kända i vida kretsar och används inte utanför ursprungsländerna. Det är inte heller säkert att arbetssättet enkelt går att överföra till andra länder. Dels förutsätter man att det redan finns en skolkultur som gynnar en öppen och opartisk debatt, vilket inte är fallet överallt i Europa. Dels finns det fortfarande traditionella lärarstyrda undervisningsformer och en skolkultur som hindrar avvikande åsikter från att komma fram. Detta är ytterligare en utmaning för undervisningen om kontroversiella frågor, som knappast berörs i litteraturen. Granskningen av litteraturen

52. e.g., Huddleston & Kerr (2009), Wales & Clarke (2005), ACT (2013)

53. e.g., Hess (2009), Claire (2001), Citizenship Foundation (2004)

54. E.g., CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012), ACT (2014), Clarke (2001)

55. E.g., Fiehn (2005)

har visat att det stöd som finns kan vara till stor nytta när man ska utveckla undervisningen om kontroversiella frågor i Europa.

■ Det finns några andra frågor som inte har blivit ordentligt analyserade i litteraturen eller fått tillräckligt stor betydelse. För det första har man inte funderat tillräckligt över hur kontroversiella frågor kan föras in i styrdokumentet på ett systematiskt sätt. Inte heller har man funderat över hur eleverna själva kan lära sig känna igen kontroversiella frågor. Tonvikten har legat på lärarnas behov av att förstå vad som är en kontroversiell fråga och hur skolan bör hantera den, medan elevernas behov av att förstå inte har fått samma fokus, möjligen med undantag för Stradling (1984). Europarådets EDC/HRE-program framhåller att undervisning "genom" och "för" kontroversiella frågor har behandlas ganska detaljerat, däremot inte undervisning "om" kontroversiella frågor. Om eleverna fick lära sig att analysera kontroversiella frågor som ett abstrakt begrepp skulle de lättare känna igen frågorna i verkligheten och veta hur de ska bemöta dem. Det skulle även leda till att frågorna blev mindre personliga, vilket skulle göra det tryggare att undervisa om dem.

■ För det andra finns det få konkreta rekommendationer som lärarna kan använda sig av i olika situationer, även om man ofta tar upp hur lärare ska hantera elevernas spontana frågor och kontroversiella kommentarer.

■ För det tredje får lärare inte tydliga rekommendationer om de ska avslöja sina egna åsikter för eleverna eller inte. För- och nackdelarna verkar väga lika jämnt. Det leder till att lärarna blir utan tydliga riktlinjer eller handlingsstrategier.

■ För det fjärde har litteraturen inte tillräckligt uppmärksammat hur skolorna kan utveckla en helaskolan-ansats på undervisningen om kontroversiella frågor. Undantag finns för enstaka förslag om att involvera andra lärare, vårdnadshavare eller organisationer. Inte heller har man tagit upp skolledarnas betydelse och hur de kan stödja lärarna i klassrummet.

■ För det femte finns det få förslag på hur lärarna ska skaffa sig tillräckliga kunskaper om frågorna för att kunna hantera dem effektivt i klassrummet – även om man konstaterar att det behövs. Inte heller det här utbildningspaketet ger några faktakunskaper om vilka kontroversiella frågor som är aktuella i olika europeiska länder. Men vi ger förslag på hur lärarna kan bygga upp sådan kunskap genom team-undervisning och genom att anlita externa experter.

■ Slutligen verkar det inte ha gjorts några systematiska försök att identifiera vilka nyckelkompetenser som krävs för att undervisa om kontroversiella frågor. Ett skäl kan vara att varje situation är unik och att det inte finns någon strategi som passar för alla situationer. När det saknas kunskaper om vilken kompetens som krävs, är det också omöjligt att planera för kompetensutveckling eller ge rekommendationer om hur lärare kan förbättra sin effektivitet. Men om det nu inte är möjligt att identifiera nyckelkompetenserna, så är det så mycket lättare att identifiera de utmaningar som lärarna ställs inför, som fientlighet mellan eleverna, fördomsfulla uttalanden, misstro från utomstående. Stradling (1984) kallar detta "klassrumsproblem".⁵⁶ Genom att fundera på vad som krävs för att lösa den här typen av problem, både övergripande och mer specifikt, kan man komma fram till vilka nyckelkompetenser som behövs i lärarutbildningen och lärarnas fortbildning. I bilaga I finns en lista med förslag på sådana kompetenser.

REKOMMENDATIONER

Vi rekommenderar följande utifrån ovanstående slutsatser:

- Undervisningen om kontroversiella frågor ska vara ett prioriterat område för lärarutbildning om demokrati och mänskliga rättigheter, både för nya och redan verksamma lärare.
- Kompetensutvecklingen bör baseras på de stödmaterial som redan finns, om det är möjligt.
- Stödmaterial bör vara användbara och tillgängliga i alla europeiska medlemsstater, för alla stadier, skolformer och för alla lärare, oavsett ämne.
- Kompetensutvecklingen är främst avsedd för lärare. Även om det är viktigt med kompetensutveckling för skolledare och skolchefer, kan den komma senare.

56. Stradling (1984), p113

- ▶ Kompetensutvecklingen bör omfatta alla nyckelkompetenser – personliga, teoretiska och praktiska – dvs. de som anges i bilaga I.
- ▶ Kompetensutvecklingen bör vara på en grundläggande nivå, eftersom lärarutbildare ofta saknar erfarenhet av att arbeta med nyckelkompetenser. Mer avancerad utbildning kan erbjudas senare.
- ▶ Kompetensutvecklingen bör ta upp praktiska metoder som de befintliga stödmaterialen inte behandlar särskilt djupgående, till exempel hur man undervisar om kontroversiella frågor, hanterar spontana frågor och kommentarer, om eller när man ska avslöja sina egna åsikter för eleverna.
- ▶ Den gemensamma skolkulturens och externa samarbetspartners roll vid undervisningen om kontroversiella frågor bör komma senare under kompetensutvecklingen, även om de är viktiga.
- ▶ Man bör utveckla insatser som består av moduler. Den första modulen kan vara en grundkurs för lärare. Den andra modulen kan vara en kurs för skolledare om hur man skapar en gemensam strategi för hela skolan. Den tredje modulen kan vända sig till vårdnadshavare eller externa samarbetspartner. Den fjärde modulen kan vända sig till elever och så vidare.

BILAGA I

NYCKELKOMPETENSER FÖR LÄRARE SOM UNDERVISAR OM KONTROVERSIELLA FRÅGOR

1. PERSONLIGA

- ▶ Läraren är medveten om egna övertygelser och värderingar, hur de har formats genom personliga erfarenheter och självreflektion, och hur de kan påverka undervisningen om kontroversiella frågor.
- ▶ Läraren är medveten om och reflekterar över för- och nackdelar med att avslöja sina egna övertygelser och värderingar för eleverna, och har en klar personlig policy för detta baserat på fördelarna för eleverna och känslan för sin egen personliga integritet.

2. TEORETISKA

- ▶ Läraren förstår hur debatt uppstår och hur man hanterar den i en demokrati, bland annat den demokratiska dialogens och den fredliga konfliktlösningens roll.
- ▶ Läraren förstår vilken betydelse undervisning om kontroversiella frågor har för elevernas utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter, bland annat undervisningens syften och mål, metoder och utmaningar samt hur man hanterar dem.

3. PRAKTISKA

- ▶ Läraren använder olika undervisningsstrategier, till exempel Neutral ordförande, Balans, Djävulens advokat och Uttalat engagemang, och arbetar med dem på ett lämpligt sätt med hänsyn till omständigheterna.
- ▶ Läraren använder lämpliga metoder på ett lyhört och säkert sätt, till exempel bestämmer spelregler och använder ett avpersonifierat språk, distans till ämnet och strukturerade diskussionsformer.
- ▶ Läraren presenterar frågorna objektivt när det saknas neutrala, balanserade och allsidiga informationsskällor, till exempel genom att arbeta problembaserat.
- ▶ Läraren hanterar spontana frågor och kontroversiella kommentarer med självförtroende, och förvandlar dem till positiva möjligheter i undervisningen.
- ▶ Läraren samarbetar med kolleger, vårdnadshavare och andra, för att ge eleverna en bredare bild av frågan och sprida ansvaret till flera

REFERENSER

- Ashton E & Watson B (1998). 'Values education: a fresh look at procedural neutrality', *Educational Studies*, 24(2): pp.183-93.
- Berg, W., Graeffe, L. & Holden, C. (2003). *Teaching Controversial Issues: A European Perspective*. London: London Metropolitan University.
- Brett, P., Mompoin-Gaillard, P. and Salema M. H. (2009). *How All Teachers Can Support Citizenship and Human Rights Education: A framework for the development of competences*. Strasbourg: Council of Europe.
- CDVEC CURRICULUM DEVELOPMENT UNIT (2012). *Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: A Resource for Citizenship Education*. Dublin: Curriculum Development Unit/Professional Development Service for Teachers.
- CitizED (2004). *Teaching Controversial Issues: Briefing Paper for Trainee Teachers of Citizenship Education Teachers*. London: CitizED.
- Claire, H. (2001). *Dealing with Controversial Issues with Primary Teacher Trainees as Part of Citizenship Education*. London: London Metropolitan University.
- Claire, H. & Holden, C. (Eds) (2007). *The Challenge of Teaching Controversial Issues*, Stoke on Trent: Trentham Books.
- Clarke, P. (1992). 'Teaching controversial issues', *Green Teacher* 31. New York: Niagara Falls, NY.
- Cowan, P. & Maitles, H. (2012). *Teaching Controversial Issues in the Classroom: Key Issues and Debates*. London: Continuum.
- Crick Report (1998). *Education for Citizenship and the Teaching of Democracy in Schools*. London: QCA.
- Cremin, H. and Warwick, P. (2007). 'Subject knowledge in Citizenship' in L. Gearon. (ed) *A Practical Guide to Teaching Citizenship in the Secondary School*. London: Routledge. pp.20-30.
- Dearden, R. F., (1981). 'Controversial issues in the curriculum', *Journal of Curriculum Studies*, 13, (1), pp. 37-44.
- Fiehn, J. (2005). *Agree to Disagree: Citizenship and controversial issues*. London: Learning and Skills Development Agency.
- Hess, D. E. (2009). *Controversy in the Classroom: The Democratic Power of Discussion*, London: Routledge.
- Huddleston, T. & Kerr, D. (2006). *Making Sense of Citizenship: A CPD Handbook*. London: John Murray.
- Huddleston, T. & Rowe, D. (2015). 'Discussion in citizenship' in L.Gearon (Ed) *Learning to Teach Citizenship in the Secondary School: A companion to school experience*. Abingdon: Taylor and Francis, pp.94-103.
- Kelly, T. (1986). 'Discussing controversial issues: four perspectives on the teacher's role', *Theory and Research in Social Education*, 14(2):pp.113-118.
- Lambert, D. & Balderstone, D. (2010). *Learning to Teach Geography in the Secondary School: A companion to school experience*. London: Routledge.
- Oliver, D.W & Shaver, J.P. (1974). *Teaching Public Issues in the High School*. Logan UT: Utah State University Press.

- Oulton, C., Day, V., Dillon, J. & Grace, M. (2004). 'Controversial Issues – Teachers' attitudes and practices in the context of Citizenship Education', *Oxford Review of Education*, 30.(4), pp.489-507.
- Oxfam (2006). *Teaching Controversial Issues*. Oxford: Oxfam.
- Philpott, S., Clabough, J., McConkey, L. & Turner, T. (2013). 'Controversial issues: To teach or not to teach? That is the question' *The Georgia Social Studies Journal*, Spring 2011, 1, (1), pp.32-44.
- Scarratt, E and Davison, J. (Ed) (2012). *The Media Teacher's Handbook*. Routledge: Abingdon.
- Soley, M. (1996). 'If it's controversial, why teach it?', *Social Education*, January, pp.9-14.
- Stenhouse, L. (1970). 'Controversial Values Issues' in (Ed) Carr, W., *Values in the Curriculum*. Washington DC: NEA, pp.103-115.
- Stenhouse, L. (1983). *Authority, Education and Emancipation*, London: Heinemann.
- Stradling, R., Noctor, M., Baines, B. (1984). *Teaching Controversial Issues*. London: Edward Arnold.
- Wales, J. & Clarke, P. (2005). *Learning Citizenship: Practical Teaching Strategies for Secondary Schools*. Abingdon: Routledge Falmer.
- Wegerif, R. (2003). 'Reason and Creativity in Classroom Dialogues', *Language and Education*, 19 (3), pp.223-237.
- Wilkins, A. (2003). 'Controversy in citizenship is inevitable', *Citizenship News: LSDA*, July 2003.

ON-LINE RESOURCES

- Association for Citizenship Teaching (ACT) (2014). CPD Module on 'Teaching Controversial Issues - Teaching Guide (2103) at:
http://www.teachingcitizenship.org.uk/sites/teachingcitizenship.org.uk/files/NCS%20Teaching%20Guide_V4i.pdf
<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-9-teaching-about-controversial-issues>
<http://www.teachingcitizenship.org.uk/resource/act-citizenship-cpd-module-b-controversial-issues-citizenship-primary>
- Citizenship Foundation (2004). 'Teaching about controversial issues' at: http://www.citizenshipfoundation.org.uk/lib_res_pdf/0118.pdf
- Clarke, P. (2001). Teaching Controversial Issues: a four step classroom strategy at: www.bced.gov.bc.ca.abed
- Crombie, B. & Rowe, D. (2009). Guidance for schools on dealing with the BNP (ACT) at: http://www.teachingcitizenship.org.uk/news_item?news_id=215
- Curriculum Development Unit (2012). Tackling Controversial Issues in the Citizenship Classroom: a resource for citizenship education
http://www.curriculum.ie/pluginfile.php/3018/mod_resource/content/1/Controversial%20issues.pdf
- PSHE Association (2013). Teaching 'Sensitive' Issues at:
<http://www.pshe-association.org.uk/content.aspx?CategoryID=1173>
- Richardson, R. (2011). 'Five Principles on Teaching about Controversial Issues', Instead at: <http://www.insted.co.uk/>

Del B

AKTIVITETSPROGRAMMET

AKTIVITETSPROGRAMMET

Aktivetsprogrammet består av en rad övningar som lärare kan använda när de tar upp kontroversiella frågor i samband med undervisning om demokrati och mänskliga rättigheter.

— Med hjälp av övningarna hoppas vi att lärare inser hur viktigt det är att låta unga människor diskutera kontroversiella frågor och att de utvecklar självförtroendet och kompetensen att leda diskussionerna säkert och effektivt.

— Programmet är uppdelat på tre kapitel:

- ▶ Kapitel 1: Presentation av kontroversiella frågor. Kapitlet redogör för vad som kännetecknar en kontroversiell fråga och vilka utmaningarna i undervisningen är.
- ▶ Kapitel 2: Undervisningsmetoder. Kapitlet granskar några metoder som kan användas i undervisningen.
- ▶ Kapitel 3: Reflektion och utvärdering. Kapitlet ger förslag på hur man kan utvärdera och följa upp övningarna.

SÅ ARBETAR DU MED AKTIVITETSPROGRAMMET

Övningarna bildar ett sammanhängande program som du genomför under två dagar. Finns det inte tillräckligt med tid kan du välja ut några övningar och sätta ihop dem till ett kortare program, eller använda dem fristående.

— Övningarna är utformade så att lärare i alla europeiska länder kan använda dem – på alla stadier och i alla skolformer, från lågstadiet till gymnasiet och högskolan. De passar för alla lärare, oavsett vilka ämnen de undervisar i.

— För varje övning får du veta hur du ska göra: steg-för-steg redogör vi för ämnet, metoden, förväntat resultat och tidsåtgång. Anvisningarna är tänkta som en vägledning.Handledaren bestämmer hur övningarna ska genomföras.

RESULTAT

Målet är att utveckla de nyckelkompetenser som lärare behöver för att undervisa om kontroversiella frågor.

— Nyckelkompetenserna kan delas in i tre grupper:

- ▶ Personliga. Läraren är medveten om egna övertygelser och värderingar, reflekterar över hur de påverkar undervisningen och bedömer när det är lämpligt att dela med sig av dem till eleverna.
- ▶ Teoretiska. Läraren förstår hur debatt uppstår och hur man hanterar den i en demokrati, bland annat dialogens och den fredliga konfliktlösningens roll, och vilken betydelse kontroversiella frågor har för undervisningen om demokrati och mänskliga rättigheter.
- ▶ Praktiska. Läraren använder olika undervisningsstrategier och lämpliga metoder på ett lyhört sätt, presenterar frågorna objektivt när det saknas fullständig information, hanterar spontana frågor och kontroversiella kommentarer från eleverna och samarbetar med kolleger, vårdnadshavare och andra.

— Några av nyckelkompetenserna är kopplade till särskilda övningar, medan andra tränas under hela programmet.Handledaren bör sätta sig in i målen för övningarna och hänvisa till dem så fort det ges möjlighet.

HANDLEDARENS ROLL

Handledarens uppgift är att vägleda deltagarna genom övningarna, förbereda det material som behövs, anpassa övningarna till deltagarnas intressen och behov, använda tiden effektivt och uppnå viktiga kunskapsmål.

— Det är inte handledarens uppgift att tala om för lärarna hur de ska undervisa: det får deltagarna själva bestämma. Däremot kan handledaren uppmärksamma deltagarna på vilka konsekvenser som vissa handlingar kan leda till – t.ex. att ta parti i en klassrumsdebatt – så att lärarna får underlag för att fatta egna beslut.

— Det är viktigt att handledaren redan från början gör klart att hon eller han inte har någon dold agenda. Handledarens roll är att vägleda deltagarna genom programmet. Handledaren bör förklara att hon eller han inte är där för att få deltagarna att ändra uppfattning eller för att döma dem på grund av deras åsikter i en viss fråga. Tvärtom ska handledaren fråga deltagarna om deras åsikter och erfarenheter och, när det är möjligt, ge dem möjlighet att diskutera med varandra.

— Ett problem som sannolikt kommer att uppstå är att deltagarna vill veta mer om vissa kontroversiella frågor, t.ex. hur spridd islamistisk extremism är, hur många migranter som rör sig mellan länderna i Europa, hur konflikten i Israel–Palestina har utvecklats eller vad forskarna säger om klimatförändringarna. Handledaren bör då vänligt förklara att syftet med programmet är att undersöka vilka övergripande metoder som kan tillämpas på vilken fråga som helst, inte att analysera en viss fråga på djupet. Det är praktiskt omöjligt för handledaren att ge tillräckligt med information för att tillfredsställa alla deltagarna. Handledaren kan också påpeka att även om det är viktigt att ta reda på fakta, bör man inte sätta alltför stor tillit till detta. Fakta är ofta otillförlitliga eller omtvistade. Även om det vore önskvärt, är det aldrig möjligt att ta reda på allt om en fråga. Eftersom det inte går att ta reda på all fakta är det viktigare att kunna presentera den på ett objektiva sätt i klassrummet. (Detta är syftet med övning 2.5).

KAPITEL I: INTRODUKTION TILL KONTROVERSIELLA FRÅGOR

	Övning	Ämne	Metod	Resultat	Tid
1.1	Inledning	Vad är kontroversiella frågor och varför är de viktiga?	Powerpoint-presentation	Definiera begreppet kontroversiella frågor, ge relevanta exempel och argument för att undervisa om dem.	20 minuter
1.2	Hela havet stormar	De känslor som kontroversiella frågor väcker	Parövning som undersöker deltagarnas personliga åsikter i frågor	Deltagarna är medvetna om de känslor som kontroversiella frågor väcker och hur de påverkar stämningen i klassrummet och undervisningen	20–25 minuter
1.3	Figurträdet	Deltagarnas känslor i början av programmet	Självutvärdering utifrån serieteckningar	Deltagarna är medvetna om styrkor och svagheter som en grund för utveckling	10 minuter

	Övning	Ämne	Metod	Resultat	Tid
1.4	Het eller kall?	Vad gör en fråga kontroversiell?	Rangordna post-it-lappar	Deltagarna är medvetna om vad som kan göra en fråga kontroversiell och vilka utmaningar det innebär för läraren	20–25 minuter
1.5	Bagagekontroll	Hur påverkar lärarnas personliga övertygelser och värderingar deras undervisning om kontroversiella frågor?	Diskussion i smågrupper och en stunds tyst eftertanke	Deltagarna är medvetna om hur egna övertygelser och värderingar påverkar undervisningen om kontroversiella frågor	20–30 minuter

KAPITEL 2: UNDERVISNINGSMETODER

	Övning	Ämne	Metod	Resultat	Tid
2.1	Vems sida står du på?	Hur hanterar man motstridiga åsikter och sanningsanspråk i klassrummet?	Diskussion i smågrupper	Deltagarna har bekantat sig med några undervisningsstrategier och reflekterat över deras för- och nackdelar och när det är bäst att använda dem	30–40 minuter
2.2	Byta perspektiv	Använda metoder för att avpersonifiera språket som ett sätt att skydda elevernas integritet	Parvis arbete – omvandla "personliga" uttalanden till "samtalsuttalanden"	Deltagarna är bekanta med några metoder att avpersonifiera	30–50 minuter
2.3	Skolan i skogsbrynet	Använda metoder för distans för att avdramatisera särskilt känsliga frågor	Hitta på och rollspela ett offentligt möte	Deltagarna är bekanta med några metoder för distans	40–50 minuter
2.4	Gå i någon annans skor	Hur hjälper man eleverna att förstå andras ståndpunkter?	Kortövning för hela gruppen om reaktioner på en kontroversiell fråga	Deltagarna är bekanta med metoder som hjälper eleverna förstå alternativa synpunkter	30–40 minuter
2.5	Dialogkafé	Hur hanterar man frågor objektivt utan att det krävs omfattande bakgrundsinformation?	Formulera och besvara frågor i smågrupper	Deltagarna är bekanta med metoder för kollektiv problemlösning	30 minuter
2.6	Forumteater	Hantera okända kommentarer	Rollspel med lärarreaktioner på okända kommentarer	Deltagarna kan hantera okända kommentarer på ett positivt sätt	25–30 minuter

KAPITEL 3: REFLEKTION OCH UTVÄRDERING

	Övning	Ämne	Metod	Resultat	Tid
3.1	Snöboll	Sätta upp lärandemål för undervisningen om kontroversiella frågor	Diskussion i smågrupper	Deltagarna sätter upp lärandemål för undervisning om kontroversiella frågor	30 minuter
3.2	Lektionsplanering	Hur planerar man övningar i kontroversiella frågor?	Individuellt eller i smågrupper	Deltagarna har en övergripande plan för en timmes övningar i en kontroversiell fråga	20 minuter
3.3	Återkoppling	Utvärdering av utbildningsprogrammet	Skriva ett brev till handledaren	Handledaren vet hur utbildningsprogrammet kan förbättras	5 minuter
3.4	Fantasiträd	Utvärdera det egna lärandet	Personlig reflektion och övning med post-it-lappar	Deltagarna är medvetna om sin nuvarande kompetensnivå och vad som kan förbättras	10 minuter

KAPITEL 1: INTRODUKTION TILL KONTROVERSIELLA FRÅGOR

ÖVNING 1.1: INTRODUKTION

■ Det finns ett växande samförstånd i Europa om att kontroversiella frågor är ett viktigt inslag i utbildning om demokrati och mänskliga rättigheter. Det utvecklar självständigt tänkande och främjar interkulturell dialog, tolerans och respekt för andra, men även ett kritiskt förhållningssätt till media och förmåga att lösa meningsskiljaktigheter demokratiskt utan att tillgripa våld. I den här övningen bekantar sig deltagarna med begreppet kontroversiella frågor som det definieras i aktuell litteratur. De får också veta vilka frågor som omfattas av begreppet och varför man ska undervisa om dem.

Syfte

■ Introducera begreppet kontroversiella frågor och fundera över skälen till undervisning om kontroversiella frågor.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ kan förklara begreppet kontroversiella frågor
- ▶ kan ge aktuella exempel på kontroversiella frågor
- ▶ är medvetna om skälen till att undervisa om kontroversiella frågor i skolorna

Tid

20 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ powerpoint-bilder
- ▶ bärbar dator och projektor

Förberedelser

■ Förbered en kort powerpoint-presentation som förklarar begreppet kontroversiella frågor och varför de är viktiga i utbildning om demokrati och mänskliga rättigheter. Presentationen bör innehålla;

- ▶ en definition av begreppet kontroversiella frågor
- ▶ några aktuella exempel på kontroversiella frågor
- ▶ en lista med skäl till varför man ska undervisa om kontroversiella frågor

■ Definition, tips på exempel och en lista med skäl finns i materialet nedan.

Tips

Många deltagare kommer förmodligen till seminariet och förväntar sig något riktigt kontroversiellt, kanske som en följd av programmets namn. Så spara inte på krutet när du väljer exempel för din powerpoint-presentation – ju mer kontroversiellt, desto bättre. Välj exempel ur många olika områden – från lokala till globala – men se till att deltagarna känner till dem och tycker att de är kontroversiella i ett skolsammanhang. Särskilt effektivt kan det vara att visa en serie bilder som var och en illustrerar en kontroversiell fråga, till exempel migration, extremism och radikalisering, klimatförändringar, könsrelaterat våld, sexuell läggning, hbtq-rättigheter, hat på nätet, korruption, politiska protester, skolvåld, djurexperiment eller genmanipulerade grödor.

Nio skäl att undervisa om kontroversiella frågor

1. Kontroversiella frågor har i sig stor betydelse för samhällslivet. Att sätta sig in i frågorna bör ingå varje ung människas utbildning i demokrati och mänskliga rättigheter.
2. Att diskutera kontroversiella frågor är en del av den demokratiska processen. Unga människor utvecklar förmågor för att kunna verka aktivt i demokratin genom att öva sig i öppenhet, nyfikenhet, vilja att förstå andra, tolerans, demokratisk debatteknik och fredlig konfliktlösning.
3. Unga människor bombarderas varje dag med information om kontroversiella frågor när de kommunicerar via sociala medier, som mobiltelefon, Twitter och Facebook. De behöver hjälp för att förstå och hantera informationen.
4. Media presenterar ofta kontroversiella frågor på ett vinklat och vilseledande sätt. I brist på hjälp från annat håll, är det skolans skyldighet att se till att unga människor får en nyanserad bild i frågor som i hög grad påverkar deras liv.
5. Nya konflikter dyker upp hela tiden. Genom att lära sig hur man hanterar kontroversiella frågor nu, kommer ungdomarna att vara bättre förberedda på att hantera dem i framtiden.
6. Att undersöka kontroversiella frågor kräver kritiskt tänkande och analysförmåga. Det hjälper unga människor att lära sig att kritiskt granska och värdera information, att upptäcka om källan är partisk och att göra bedömningar baserade på förnuft och fakta.
7. Unga människors personliga och känslomässiga utveckling påverkas positivt av att de diskuterar kontroversiella frågor. Det hjälper dem att förstå sina känslor och klargöra sina värderingar, att lära sig lära och att bli mer självsäkra individer.
8. Kontroversiella frågor handlar om verkliga och aktuella ämnen som levandegör undervisningen om demokrati och mänskliga rättigheter.
9. Eleverna tar ofta själva upp kontroversiella frågor. Det är bättre för lärare att vara förberedda på att hantera dem än att behöva improvisera.

ÖVNING 1.2: HELA HAVET STORMAR

■ När människor öppet diskuterar kontroversiella frågor kan känslorna börja svalla. Ju starkare man känner för en fråga, desto mer avgörande blir ens åsikter för hur man uppfattar sig själv som individ. Därför tolkar många angrepp på deras åsikter som personliga påhopp, och är rädda att avslöja vad de tycker för människor de inte känner eller litar på. I den här övningen undersöker deltagarna de känslor som kontroversiella frågor väcker, och hur de påverkar stämningen och undervisningen. Övningen får också deltagarna att lära känna varandra bättre.

Syfte

■ Att undersöka de känslor som kontroversiella frågor väcker, och hur de påverkar stämningen i klassrummet och undervisningen.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ är medvetna om vilka känslor som kontroversiella frågor väcker
- ▶ känner till vilka olika sorters känslor som kan uppstå
- ▶ är medvetna om konsekvenserna för stämningen i klassrummet och undervisningen

Tid

■ 20–25 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ en lista med kontroversiella uttalanden
- ▶ en musikspelare, t.ex. cd-spelare, laptop och högtalare

Förberedelser

■ Samla 5–6 kontroversiella uttalanden. Försök välja uttalanden som deltagarna tycker är särskilt känsloladdade och har olika åsikter om. De bör vara intressanta och relevanta för deras elever.

Exempel på uttalanden

- ▶ Det är för mycket fokus på barns rättigheter och för lite fokus på barns skyldigheter.
- ▶ Homosexuella par borde få adoptera.⁵⁷
- ▶ EU är bortkastade pengar och borde lösas upp.
- ▶ Föräldrar borde inte ha rätt att slå sina barn.⁵⁸
- ▶ Kärnvapen är nödvändiga för att bevara freden i världen.
- ▶ Unga borde få rösta vid 16 års ålder.
- ▶ Inför dödsstraff för de som gjort sig skyldiga till våldsam extremism.
- ▶ Djur borde ha samma rättigheter som människor.
- ▶ Dödshjälp är ett humant sätt att dö på och borde inte vara förbjudet.
- ▶ Föräldrar borde kunna designa sina barn – det är en rättighet för konsumenter.
- ▶ Rika borde få betala mindre skatt eftersom de skapar jobbtillfällen.
- ▶ Människor borde få röra sig fritt mellan länder.
- ▶ Jämställdhet handlar mest om kvinnor och leder till förtryck av män.
- ▶ Det borde vara lagligt att röka cannabis.
- ▶ Samhället skapar sexuell identitet – inte naturen.
- ▶ Politiker bryr sig bara om sig själva.
- ▶ Rökare och överviktiga borde betala mer för sin sjukhusvård.
- ▶ Lagstiftningen om mänskliga rättigheter och jämställdhet har gått för långt och leder till ett samhälle som inte vågar ta risker.

57 Fotnot till svenska översättningen: Här behöver användare av materialet i en svensk kontext beakta att samkönade par sedan 2003 har rätt enligt svensk lag att ansöka om adoption.

58 Fotnot till svenska översättningen: Här behöver användare av materialet i en svensk kontext beakta att barnaga sedan 1979 är förbjudet enligt svensk lag.

Metod

1. Sprid ut stolar på måfå i rummet, två och två mittemot varandra – en stol för varje deltagare.
2. Förklara för deltagarna att de kommer att få höra lite musik. När musiken börjar ska de börja röra sig på måfå runt i rummet – eller dansa om de känner för det. När du stoppar musiken ska de snabbt sätta sig på närmaste stol – så att alla hamnar parvis mittemot varandra. Sedan kommer du att läsa upp ett uttalande. Den person i paret som satte sig ner sist har 30 sekunder på sig att tala om för sin partner hur han eller hon personligen ser på den upplästa frågan. Under tiden ska partnern vara tyst och inte visa om hon eller han håller med eller inte. Sedan är det den andra personens tur att uttrycka sin syn på uttalandet i 30 sekunder.
3. Spela musiken och läs upp ytterligare ett uttalande.
4. Starta musiken igen och upprepa processen.
5. Gör detta för alla uttalanden du har eller så länge tiden medger. När alla har förstått hur det går till kan du som alternativ be deltagarna komma med förslag på uttalanden – men insistera på frågor som är "verkligt kontroversiella".
6. Ställ stolarna i ring för diskussion.

Tips

En del deltagare kan bli oroad över att öppet behöva framföra privata åsikter. (Det är egentligen en övning i sig.) Säg till dem att det här är den enda övningen där de blir ombudade att göra det. De kommer bara att prata med en person åt gången och ingen kommer att bedöma de åsikter de framför eller inte framför. Förklara att det är viktigt för dem att försättas i den här situationen för att hantera de känslor som kommer när eleverna diskuterar kontroversiella frågor.

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera vilka känslor de upplevde under övningen och vilka lärdomar de kan dra av detta när de ska ta upp kontroversiella frågor i klassrummet. Tror de att man kan förvänta sig att eleverna avslöjar sina personliga åsikter i klassen? Vilken stämning tror de är till mest hjälp när man ska diskutera kontroversiella frågor och hur skapar man den? Behövs det regler för diskussionen?

Tips

Det är en bra idé att hålla diskussionen ganska kortfattad så här i början. Förklara att det blir fler tillfällen för reflektion och dialog längre fram.

[Övningen är bearbetad från <http://www.anti-bias-netz.org/>]

ÖVNING 1.3: FIGURSTRÄDET

■ Självreflektion är en viktig del av lärares professionella utveckling. Den här övningen är utformad för att hjälpa deltagarna att reflektera över sina känslor under programmets början.

Syfte

■ Att hjälpa deltagarna reflektera över sina känslor.

Resultat

■ Deltagarna
▶ ser för- och nackdelar i sin egen undervisning om kontroversiella frågor som en grund för utveckling.

Tid

■ 10 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver
▶ kopior av figurträdet

Förberedelser

■ Kopiera figurträdet – en kopia till varje deltagare.

Metod

1. Dela ut kopior av figurträdet.
2. Be deltagarna titta på trädet under tystnad en kort stund och bestämma sig för vilken figur som bäst illustrerar deras känslor just nu – inför programmet och inför tanken på att undervisa i några av de kontroversiella frågor som har nämnts. De ska färglägga eller skugga den figur de har valt.
3. Ägna ytterligare ett par minuter åt att låta deltagarna – om de vill – berätta för andra vilken figur de valt. Betona att det är frivilligt.
4. Tala om att du kommer att återkomma till den här övningen i slutet av programmet för att se om deras känslor har förändrats.

ÖVNING 1.3: MATERIAL

Figurträd

© Copyright Pip Wilson och Ian Long 2003

För att köpa denna produkt, gå till www.blobtree.com och välj "The Blob Tree".

ÖVNING 1.4: HET ELLER KALL?

■ Varför är vissa frågor kontroversiella? Vad gör vissa frågor mer kontroversiella än andra? I den här övningen undersöker deltagarna vad som gör frågor kontroversiella och vilka utmaningar de för med sig.

Syfte

■ Att undersöka vad som gör frågor kontroversiella och vilka utmaningar de för med sig.

Resultat

- Deltagarna
 - ▶ är medvetna om vad som gör frågor kontroversiella
 - ▶ inser vilka utmaningar som frågorna för med sig

Tid

■ 20–25 minuter

Resurser

- Du behöver
 - ▶ post it-lappar – flera stycken per deltagare
 - ▶ tre stora lappar – "HET", "KALL" och "LJUMMEN"
 - ▶ en tom vägg
 - ▶ åhörarkopior.

Förberedelser

■ Leta upp en tom väggyta och sätt upp en stor lapp med texten "HET" på ena sidan. Sätt upp en annan lapp med texten "KALL" på andra sidan och en där det står "LJUMMEN" i mitten. Kopiera åhörarkopior av **Faktorer som gör frågor kontroversiella** – en per deltagare – eller gör om den till en powerpoint-bild (se Material).

Metod

1. Ge deltagarna 5–6 post it-lappar var.
2. Be dem tänka ut exempel på kontroversiella frågor och skriva en fråga på var och en av post it-lapparna. Förklara att de inte behöver vara försiktiga - frågorna kan vara hur kontroversiella som helst.
3. Uppmuntra dem att fundera över hur de känner för att undervisa i de kontroversiella frågor de har valt.
4. Be dem fästa sina post it-lappar på väggen på den plats som visar hur bekväma eller obekväma de känner sig inför tanken att undervisa i frågan. KALL innebär att man är fullständigt trygg, HET är alltför brännande att hantera och LJUMMEN är varken bekväm eller obekvä.
5. Ge deltagarna ett par minuter för att titta på de frågor de andra deltagarna har valt och var de har placerat dem.
6. Ställ stolarna i ring för diskussion.

Tips

Den här övningen ska helst göras under tystnad. Det ger deltagarna möjlighet att formulera och uttrycka sin egen oro och sina betänkligheter utan att påverkas av någon annan.

Alternativ

Här är några övningar som du kan variera med:

Tvättlina. Fäst ett snöre tvärs över rummet i huvudhöjd. I ena änden står det "KALL" i den andra "HET" och mitten "LJUMMEN". Deltagarna skriver sina frågor på kort och fäster dem på linan med tvättklämmor.

Rösta med fötterna. Skriv upp några kontroversiella frågor på kort och placera dem på golvet. När du tar upp en fråga flyttar sig deltagarna närmare eller längre bort från frågan beroende på hur bekväma eller obekväma de känner sig inför att undervisa om den.

Gå på lina. Dra en linje tvärs över rummet med tejp eller ett snöre. Läs upp några frågor och låt deltagarna placera sig på linjen i förhållande till hur bekväma eller obekväma de känner sig inför att undervisa om frågorna. HET och mycket obekväma på ena sidan och KALL eller mycket bekväm på den andra.

Graffitivägg. Utse en yta på väggen till "graffitivägg". Deltagarna skriver sina kontroversiella frågor på post-it-lappar och fäster dem på väggen med kommentarer om hur bekväma eller obekväma de känner sig inför att undervisa i dem. De läser vad andra har skrivit och lägger till sina egna kommentarer på post-it-lappar.

Diskussion

■ Dela ut åhörarkopiorna och låt deltagarna diskutera vilka utmaningar som frågorna för med sig.

Tips

Utmaningarna kan delas in i olika kategorier. För att underlätta en diskussion kan du göra en lista i förväg som stöd. Listan kan innehålla följande:

Lärarens roll

Vems parti ska läraren ta i en diskussion/debatt?

Hur kan läraren undvika att bli kritiserad för att vara partisk eller för att indoktrinera eleverna?

Klassrumsklimat och ledning

Hur kan läraren främja ett tillitsfullt klassrumsklimat?

Hur kan läraren ansvara för ledningen i klassrummet?

Lärarens kunskaper om frågorna

Hur ser läraren till att kunna tillräckligt om frågorna?

Hur framstår läraren som kunnig i frågorna?

Unga människors personliga erfarenheter och reaktioner

Hur kan läraren minska risken för att eleverna blir upprörda eller förolämpade?

Hur ska läraren agera om eleverna blir upprörda?

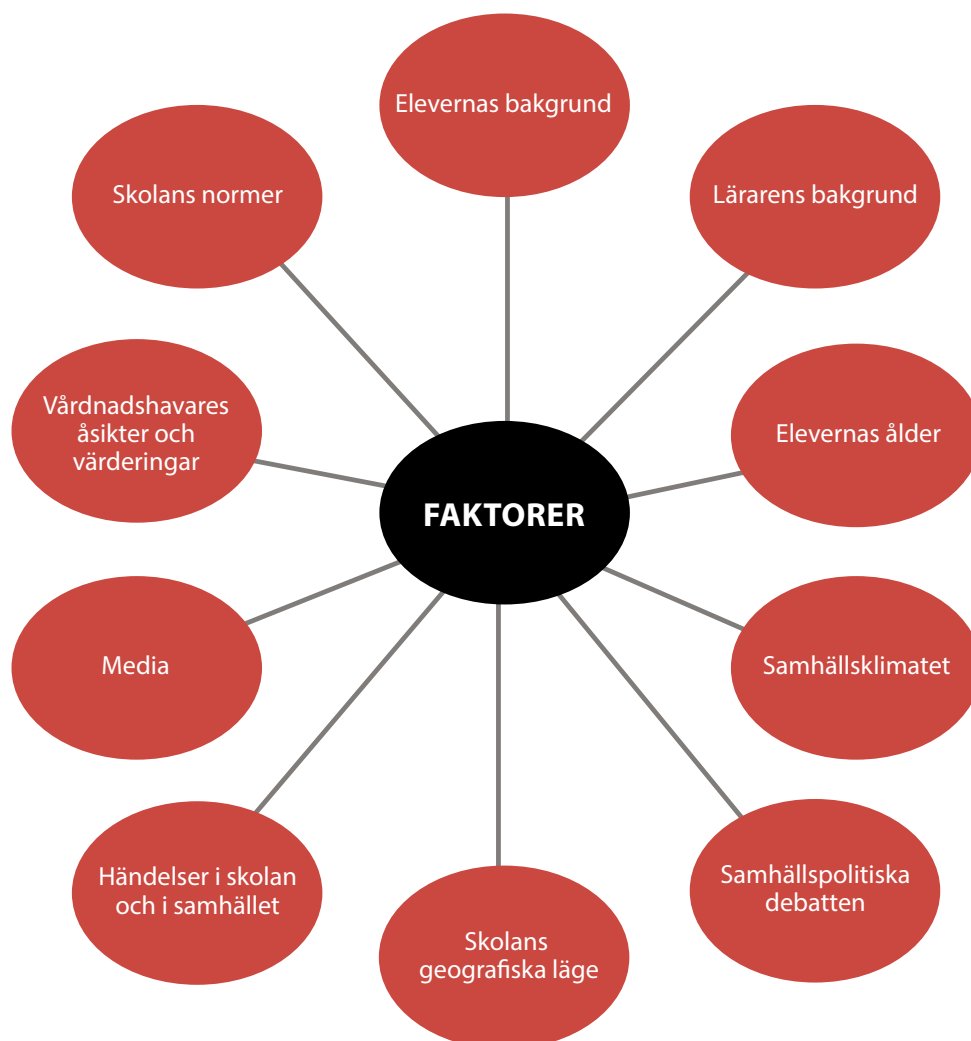
Tid

Hur ska läraren hinna med alla övningar på en eller några lektioner?

Hur länge bör läraren låta eleverna diskutera en fråga?

ÖVNING 1.4: MATERIAL

Faktorer som gör frågor kontroversiella

ÖVNING 1.5: BAGAGEKONTROLL

■ Vi bär alla omkring på övertygelser och värderingar som påverkar hur vi ser på världen och hur vi agerar. Det kallas ibland för "kulturellt bagage". Ofta är den som bär på övertygelserna och värderingarna omedveten om detta. Man inser inte att ens upplevelser filtreras på det sättet. Lärare skiljer sig inte från andra i det avseendet. I den här övningen undersöker deltagarna på vilket sätt deras övertygelser och värderingar kan påverka deras syn på kontroversiella frågor. De funderar över hur deras egna övertygelser och värderingar påverkar hur de hanterar kontroversiella frågor.

Syfte

■ Att undersöka hur deltagarnas övertygelser och värderingar påverkar deras syn på kontroversiella frågor och stimulera dem att fundera över detta.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ förstår hur deras övertygelser och värderingar kan påverka deras syn på kontroversiella frågor
- ▶ är medvetna om hur deras övertygelser och värderingar påverkar deras pedagogiska arbete

Tid

■ 20–30 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ några uppsättningar diskussionskort
- ▶ tomma kort
- ▶ några små påsar
- ▶ blädderblock och penna

Metod

■ Gör några uppsättningar diskussionskort med hjälp av den mall som du hittar i materialet. Välj personlighetstyper som deltagarna känner igen. Gör en uppsättning kort till varje grupp du tänker skapa. Lägg varje uppsättning i en liten påse. Dessutom behöver du några tomma kort – ett för varje deltagare – som deltagarna ska använda i slutet av övningen.

1. Dela in deltagarna i smågrupper.
2. Ge varje grupp en påse med en uppsättning diskussionskort. Förklara att varje kort innehåller information om en lärare (ingen de känner!).
3. Be grupperna att på måfå ta upp en av lärarna (kortet) ur påsen.
4. Be dem läsa informationen om läraren på kortet och diskutera hur de tror att läraren förhåller sig till kontroversiella frågor och hur hon eller han hanterar dem i klassrummet och skolan.
5. Låt grupperna prata om detta i fem minuter. Upprepa sedan processen två eller tre gånger med fler kort.
6. Ställ stolarna i en ring och be två frivilliga berätta om sina slutsatser. Ta ett kort i taget och notera eventuella motsättningar mellan de olika gruppernas tolkningar under tiden.
7. Berätta om begreppet "kulturellt bagage" och vilken betydelse det har för den som undervisar om kontroversiella frågor.

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera hur lärares övertygelser och värderingar kan påverka hur de hanterar kontroversiella frågor. Varifrån kommer våra övertygelser och värderingar? Hur lätt är det att se sina egna fördomar och förutfattade meningar?

■ Avsluta diskussionen genom att be deltagarna reflektera över sina personliga övertygelser och värderingar, och hur de tror att det påverkar hur de hanterar kontroversiella frågor. Ge alla deltagare ett tomt

kort där de kan skriva en mening om sig själva med diskussionskortet som förlaga. Uppmuntra dem att noga begrunda vad de kommit fram till. Tala om för dem att detta bara är till för dem själva och inte något som någon annan behöver få veta. Övningen ska göras under tystnad. Efter 3–4 minuter kan den som vill dela med sig av sina tankar leta upp en partner att tala med, men betona att detta inte är ett måste.

Tips

Självreflektionen i slutet är mycket viktig för den här övningen. Se till att avsätta tillräckligt med tid för den.

Förslag

Ett förslag från Irland är att följa upp diskussionen med att reflektera över det officiella bagage som lärare åläggs när de blir anställda. I det ingår ansvaret att följa lagar och förordningar, läroplaner och skolpolitik, liksom förväntningar från skolledare, huvudmän, Skolverket och Skolinspektionen samt de moraliska krav som följer med läraryrket.

Alternativ

Vem av dem är terrorist? En grupp lärarpraktikanter i Storbritannien har hittat på en övning där deltagarna får ett antal bilder på människors ansikten (utklippta ur veckotidningar) och ska avgöra vem av dem som är terrorist. Handledaren ställer frågan: "Vem av dem är terrorist?" Det finns inget korrekt svar, men deltagarna uppmanas att reflektera över vad som pågick i deras huvuden när de fattade sina beslut. Handledaren frågar: "Vad letade du efter?" Deltagarna får fundera över vilka kriterier de utgick ifrån, och om de var medvetna om dem.

Vem av dem är heterosexuell? En liknande övning med ansikten används i sex- och samlevnadsundervisning i Sverige. Då ställer handledare frågan: Vem av dem är heterosexuell?

Den här typen av övning fungerar bäst när de utvalda ansiktena inte ger någon indikation på vad som skulle kunna vara svaret på frågan. Förutfattade meningar och stereotyper finns i huvudet på alla.

ÖVNING 1.5: MATERIAL

Mall för diskussionskort

Karina ... älskar folkmusik och folkdans, är mycket patriotisk och medlem i ett nationalistiskt parti.	Peter ... växte upp i en strängt religiös familj, varken röker eller dricker och har en aktiv roll gudstjänsterna i församlingen han tillhör.
Deepa ... kom ursprungligen till det här landet som flykting och har aldrig glömt hur illa hon blev behandlad de första åren hon var här.	Helena ... bodde ett tag på en kvinnojour och är en stark förespråkare för kvinnors rättigheter.
Ali ... är fackföreningsombud och deltar i kampanjer för olika människorättsfrågor, särskilt arbetsvillkoren i hemlandet och utomlands.	Rolf ... omskolade sig till lärare efter många år i armén där han arbetat som officer.
Tatiana ... kommer från en av de äldsta och förmögna familjerna i landet och har själv studerat i utlandet.	Wim ... har levt i ett samkönat förhållande i ett antal år, men tror inte det är någon i skolan som känner till det.

KAPITEL 2 – UNDERVISNINGSMETODER

MÖTA UTMANINGEN

■ För att undervisningen om kontroversiella frågor ska bli framgångsrik måste läraren använda lämpliga undervisningsmetoder effektivt och med självförtroende. Att ta upp känsliga ämnen innebär alltid en viss risk, men med genomtänkta metoder kan man minska risken rejält.

■ Läraren kommer att ställas inför en rad pedagogiska utmaningar. Några exempel:

Att undervisa om kontroversiella frågor innebär stora pedagogiska utmaningar. Några exempel på frågor som lärarna kan behöva ta ställning till:

- ▶ Hur bemöter man motstridiga sanningskrav bland eleverna? Ska läraren ta ställning i en fråga? Här gäller det att läraren inte känner sig obekvämt eller att eleverna misstänker att läraren har en "dold agenda".
- ▶ Hur skyddar man elevernas integritet? I synnerhet om ämnet är känsligt med tanke på elevens bakgrund och om de själva eller genom sin familj är starkt engagerade i frågan. Eleverna ska inte behöva känna sig generade, diskriminerade och utanför, eller bli utsatta för trakasserier och mobbning.
- ▶ Hur löser man upp spänningar eller förhindrar att diskussionerna blir överhettade? Det gäller att behålla kontrollen i klassrummet så att eleverna kan diskutera fritt.
- ▶ Hur uppmuntrar man eleverna att lyssna på andras åsikter? Eleverna behöver lära sig respektera andra människor och deras åsikter.
- ▶ Hur tar man upp kontroversiella frågor på ett objektivt sätt när man saknar specialkunskaper i ämnet och inte har pålitliga källor? Läraren får inte känna sig obekvämt eller riskera att bli kritiserad för att vara partisk eller inkompetent.
- ▶ Hur reagerar man på oväntade frågor och okänsliga kommentarer? Lärarens måste behålla sin integritet och de andra eleverna får inte känna sig sårade eller förolämpade.

De här utmaningarna får du träna på att möta i det här kapitlet. Samtliga övningar utgår från ett visst problem och presenterar en särskild undervisningsmetod. Deltagarna får pröva på undervisningsmetoderna och kan sedan använda dem direkt i undervisningen. Efter varje övning diskuterar deltagarna vad de har lärt sig och byter idéer med varandra.

ÖVNING 2.1: VEMS SIDA STÅR DU PÅ?

■ Lärare har rätt att ha åsikter precis som alla andra. Men det betyder inte nödvändigtvis att de bör tala om för eleverna vad de tycker eller favorisera elever som har samma åsikter de själva. Så hur ska en lärare reagera på motstridiga åsikter bland eleverna? Vems parti ska läraren ta? I den här övningen får deltagarna prova några undervisningsstrategier, och reflektera över deras för- och nackdelar.

Syfte

■ Att undersöka för- och nackdelar med olika typer av undervisningsstrategier för att hantera olika åsikter bland eleverna.

Mål

■ Deltagarna

- ▶ känner till några olika strategier som kan användas när man undervisar om kontroversiella frågor
- ▶ förstår strategiernas respektive för- och nackdelar
- ▶ förstår vilka strategier som är lämpligast i olika situationer

Tid

30–40 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ blädderblockspapper och pennor
- ▶ diskussionskort
- ▶ gem
- ▶ tejp
- ▶ åhörarkopior.

Förberedelser

■ Använd den bifogade mallen och gör några kort för grupparbete. Gör 6 kort – ett till varje grupp. Gör också åhörarkopior av **Undervisningsstrategier för undervisning om kontroversiella frågor** – en per deltagare.

Metod

1. Påminn deltagarna om att motstridiga åsikter är typiskt för kontroversiella frågor. En av utmaningarna vid undervisning om kontroversiella frågor är att bestämma sig för hur man ska förhålla sig till detta. Bör läraren ta ställning? I så fall, för vem? Hur kan läraren övertyga eleverna om att diskussionen kommer att vara objektiv och en del av undervisningen? Förklara att en lärare kan förhålla sig till detta på olika sätt och att den här övningen ska hjälpa dem att utvärdera några förhållningssätt.
2. Dela in deltagarna i 6 grupper och placera varje grupp runt ett bord.
3. Ge varje grupp ett blädderblockspapper, en penna, ett gem och ett av korten.
4. Be gruppen fundera över strategin på kortet de fått, och diskutera för- och nackdelar med att använda sig av den i undervisningen. De ska skriva ner sina slutsatser på papperet som de har delat in i två delar – en för fördelar och en för nackdelar. Förklara att de inte ska använda hela papperet nu, utan lämna en bit längst ner tom som ska användas senare.
5. Efter 3–4 minuter fäster gruppen kortet högst upp på papperet med gemet. Sedan flyttar hela gruppen till ett annat bord.
6. Vid nästa bord läser de den tidigare gruppens kommentarer. De bockar för det de håller med om och lägger till sina egna kommentarer där de inte håller med eller tycker att något fattas.
7. Efter 2 minuter flyttar de till nästa bord och upprepar processen.
8. Upprepa samma process tills alla har suttit vid alla bord. Fäst sedan blädderblockspapperen på väggen och be alla deltagare komma fram och läsa.
9. Placera stolarna i en ring. Dela ut åhörarkopiorna och be deltagarna läsa igenom dem snabbt. Notera den information som lagts till och namnen på de olika strategierna.

Diskussion

■ Föreslå 2–3 kontroversiella frågor och låt deltagarna ha en kort diskussion om vilka undervisningsstrategier som passar bäst för dem.

■ Avsluta diskussionen med att be deltagarna försöka formulera en tumregel för när och var man bör använda en viss strategi, och när den inte bör användas.

ÖVNING 2.1: MATERIAL

Positionskort

Tala alltid om vad du själv tycker.	Agera som en neutral ordförande. Låt aldrig någon veta vad du har för åsikter.
Se till att eleverna får information om många olika åsikter i varje fråga.	Utmana elevernas åsikter genom att argumentera för den motsatta åsikten.
Försök stötta vissa elever eller grupper genom att argumentera för deras räkning.	Förespråka alltid den "officiella" synen på en fråga – det som myndigheterna förväntar sig av dig.

Undervisningsstrategier för undervisning om kontroversiella frågor

Uttalat engagemang: Läraren alltid gör sin åsikt känd under diskussionen.	
<p>Fördelar</p> <p>Eleverna kommer ändå försöka gissa vad läraren tycker. Genom att ta ställning blir allt väldigt öppet.</p> <p>Om eleverna vet var läraren står i frågan kan de lättare förbereda sig på lärarens åsikter.</p> <p>Det är bättre att visa sina åsikter efter diskussionen än före.</p> <p>Använd bara strategin om eleverna behandlar avvikande åsikter med respekt.</p> <p>Strategin kan vara ett utmärkt sätt att behålla elevernas förtroende, eftersom de inte förväntar sig att lärare är neutrala.</p>	<p>Nackdelar</p> <p>Det kan kväva diskussionen i klassrummet, eftersom det kan avhålla eleverna från att framföra en åsikt som skiljer sig från lärarens.</p> <p>Det kan stimulera eleverna att argumentera starkt för något de inte tror på, bara för att det skiljer sig från lärarens åsikt.</p> <p>Elever tycker ofta det är svårt att skilja mellan fakta och värderingar. Det blir ännu svårare om den som förmedlar fakta och värderingar är samma person, dvs. läraren.</p>

Neutral ordförande:

Läraren agerar som en opartisk ordförande för en diskussionsgrupp.

Fördelar

Minskar risken för att läraren omedvetet påverkar eleverna.

Ger alla en chans att delta i en öppen diskussion.

Möjliggör en förutsättningslös diskussion, dvs. eleverna kan gå vidare och diskutera frågor som läraren inte har tänkt på.

Eleverna får träna sin kommunikationsförmåga.

Fungerar bra om läraren har gott om bakgrundsmaterial.

Nackdelar

Eleverna kan uppfatta övningen som tillgjord.

Kan skada relationen mellan läraren och eleverna om strategin inte fungerar.

Eleverna bör ha erfarenheten av strategin. Det kan ta lång tid för dem att vänja sig vid den.

Kan förstärka elevernas nuvarande åsikter och fördomar.

Mycket svårt att få strategin att fungera med lågpresterande elever.

Rollen som neutral ordförande passar inte alltid lärarens personlighet.

Balans:

Läraren presenterar en rad olika åsikter i en fråga så övertygande som möjligt, utan att avslöja sin egen uppfattning.

Fördelar

Att visa att en fråga mycket sällan är svart eller vit är ett av de viktigaste skälen att undervisa i humaniora eller samhällskunskap.

Ett måste när det finns stora åsiktsskillnader bland eleverna.

Mest användbar för frågor där informationen är mycket motstridig.

Om elevernas åsikter inte visar tillräcklig bredd måste läraren ta upp andra aspekter.

Nackdelar

Finns det någonsin åsikter med tillräcklig bredd?

Förmedlar intrycket att "sanningen" är en gråzon mellan två olika åsikter. På så sätt fångar strategin inte det viktigaste med övningen.

Olika människor uppfattar balans på väldigt olika sätt. Undervisningen kan inte vara fri från värderingar.

Kan leda till mycket lärarstyrda diskussioner, där läraren alltid griper in för att bevara balansen.

Djävulens advokat:

Läraren tar medvetet ställning mot elevernas åsikter.

Fördelar

Mycket roligt och kan vara effektivt för att stimulera eleverna att delta i diskussionen.

Nödvändigt när man ställs inför en grupp där alla verkar ha samma uppfattning.

Grupper tenderar att tycka likadant, något som behöver utmanas.

Livar upp diskussionen när den börjar mattas av.

Nackdelar

Eleverna kan identifiera läraren med den åsikt hon eller han framför. Vårdnadshavarna kan bli bekymrade.

Det kan förstärka elevernas fördomar.

Allierad:**Läraren tar parti för en elev eller en grupp elever.****Fördelar**

Hjälper utsatta elever eller marginaliserade grupper att få gehör för sina åsikter.

Visar eleverna hur man bygger upp och utvecklar argument.

Hjälper andra elever att förstå åsikter som de kanske aldrig fått höra annars.

Ett exempel på samarbete.

Nackdelar

Andra elever kan uppfatta det som ett raffinerat sätt för läraren att föra fram sina egna åsikter.

Andra elever kan uppfatta det som favorisering.

Får eleverna att tänka att de inte behöver argumentera för sin sak eftersom läraren gör det åt dem.

Officiell linje:**Lärarens hållning överensstämmer med de offentliga myndigheternas.****Fördelar**

Ger undervisningen officiell legitimitet.

Skyddar läraren från kritik från myndigheterna.

Möjliggör en korrekt presentation av åsikter som eleverna tidigare kanske bara har förstått till hälften eller missförstått.

Nackdelar

Eleverna kan känna att läraren inte är intresserad av att höra deras åsikter utan bara sin egen.

Kan få läraren att känna sig obekvämt om hon eller han inte själv delar myndigheternas åsikter.

Det kan finnas motstridiga officiella åsikter som stöds av olika myndigheter. Vilken av dem ska läraren följa?

Det finns inte alltid en officiell linje.

Det är möjligt att en officiell linje kan anses bryta mot mänskliga rättigheter.

ÖVNING 2.2: BYTA PERSPEKTIV

■ En av utmaningarna med att undervisa om kontroversiella frågor är när det handlar om något som eleverna är direkt berörda av, till exempel flyktingpolitik när det finns nyanlända elever i klassen. Utmaningen kan med vissa frågor blir ännu större eftersom man inte alltid vet om det finns någon i klassen som är berörd. Ett sätt att minska risken att såra någon eller få elever att känna sig utanför är att diskutera frågan ur ett samhällsperspektiv och inte i personliga ordalag. Metoden går ut på att avpersonifiera språket. I den här övningen undersöker deltagarna för- och nackdelarna med metoden och hur den kan tillämpas i praktiken.

Syfte

■ Att utforska hur man kan skydda elevernas integritet genom att avpersonifiera språket.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ är medvetna om problem som kan uppstå när elever är personligt berörda av en fråga
- ▶ förstår hur vissa av problemen kan undvikas genom ett avpersonifierat språk under diskussionen
- ▶ kan formulera uttalanden om kontroversiella frågor som känns mindre hotfulla och mer samhällsorienterade

Tid

■ 30–50 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ exempel på personliga frågor på papperslappar
- ▶ exempel på personliga frågor omformulerade som samhällsfrågor

Förberedelser

■ Gör en lista över olika kontroversiella frågor där frågan som ställs är riktad till eleverna själva, deras familjer eller grupp, till exempel "Tycker du att det är syndigt att vara homosexuell?" Försök välja exempel som du tror skulle vara mycket obehagliga för vissa elever. Det finns några exempel i materialet nedan. Skriv frågorna på papperslappar. Du behöver en fråga på två deltagare.

■ Dessutom behöver du två eller tre färdiga exempel på hur man omformulerar en personlig fråga till en samhällsfråga. Några exempel:

- ▶ "Vad tycker du om migrantarbetare?" (personlig fråga)
- ▶ "Vad tycker folk om migrantarbetare?" (samhällsfråga)
- ▶ "Hur ser du på homosexuella pars rätt att adoptera?" (personlig fråga)
- ▶ "Hur ser samhället på homosexuella pars rätt att adoptera?" (samhällsfråga)⁵⁹

Det kan vara bra att ha frågorna på en powerpoint-bild.

Metod

1. Presentera övningen genom att kortfattat berätta om situationer där elever är personligt berörda av en kontroversiell fråga. Fråga deltagarna om de har upplevt detta, och vilka eventuella problem det har orsakat. I vilka situationer skulle det kunna vara ett problem?
2. Betona vikten av att skydda unga människor i den här situationen och förklara avpersonifieringsmetoden med hjälp av exempel som du har förberett.
3. Dela upp deltagarna i par och ge varje par en fråga att avpersonifiera.
4. Paret presenterar sina förslag för gruppen i tur och ordning och diskuterar eventuella risker med att avpersonifiera den fråga den fått.

⁵⁹ Fotnot till svenska översättningen: Här behöver användare av materialet i en svensk kontext beakta att samkönade par sedan 2003 har rätt enligt svensk lag att ansöka om adoption.

Tips

Det är för det mesta enklare att börja med exempel som använder ord som tydligt ger uttryck för perspektivet. Det personliga perspektivet blir tydligare med ord som "du" eller "din" medan samhällsperspektivet blir tydligare med ord som "man", "någon" eller "samhället". Sedan kan man gå vidare till mindre tydliga förändringar, till exempel från "Tycker du det är okej att skämta om religion?" till "Är det okej att skämta om religion?".

Alternativ

I Montenegro gjorde lärarna en variant av den här övningen. Man delade upp deltagarna i två grupper som fick en lista med kontroversiella ämnen, t.ex. romer, våld i hemmet och preventivmedel. Grupperna valde ut frågor som de ansåg var bättre att avpersonifiera än andra och försökte sedan avpersonifiera dem.

Den version som används här är en bearbetning av den ursprungliga övningen som utvecklades i Irland (CDVEC Curriculum Development Unit (2012) *Tackling Controversial Issues in the Classroom: A Resource for Citizenship Education*).

Diskussion

■ Låt deltagarna en kort stund diskutera vad det innebär att avpersonifiera språket i klassrummet. Vilka fördelar finns det? Vilka nackdelar? Hur enkelt tycker de att det är? Är det alltid nödvändigt?

Tips

Det kan vara bra att påminna deltagarna om att metoden är användbar i vissa situationer, men inte alltid. Den bör inte göras till en absolut regel. Lärarhandledare i Irland pekade på svårigheten att ta upp religiösa och interkulturella frågor i Nordirland utan att lärare och elever har med sig personliga perspektiv från samhället de lever i. Ibland kan det dessutom finnas goda skäl att fråga efter personliga känslor och åsikter. Syftet kan vara att fördjupa förståelsen för olika perspektiv eller lära sig mer om kulturens och historiens inflytande på frågorna. Det kan också vara att öka empatin och se till att diskussionen blir realistisk och utgår från verkligheten.

ÖVNING 2.2: MATERIAL

Exempel på personliga uttalanden

- ▶ Hur många av er är inte födda i det här landet?
- ▶ Vad säger din religion om flickors utbildning?
- ▶ Har du upplevt kränkande behandling någon gång?
- ▶ Vilken form av preventivmedel anser du vara säkrast?
- ▶ Har du tagit illegala droger någon gång?
- ▶ Slår dina föräldrar dig när du varit olydig?⁶⁰

⁶⁰ Fotnot till svenska översättningen: Här behöver användare av materialet i en svensk kontext beakta att barnaga sedan 1979 är förbjudet enligt svensk lag.

ÖVNING 2.3: SKOLAN I SKOGSBRYNET

■ När en fråga är extra känslig kan det vara bättre att närma sig den indirekt i stället för att göra det rakt på sak. Ett sätt att göra det är att använda en historisk, geografisk eller påhittad parallell. Metoden kallas Distans. Med hjälp av den kan man förhindra att man tappar kontrollen över laddade ämnen och eleverna kan bortse från sina åsikter och bli mer öppna för en frågas komplexitet. I övningen undersöker deltagarna fördelarna med metoden genom att använda en påhittad berättelse om ett splittrat samhälle.

Syfte

■ Att undersöka hur distans kan användas för att hantera kontroversiella frågor mer lyhört och flexibelt.

Resultat

- Deltagarna
 - ▶ förstår syftet med distansmetoden
 - ▶ kan tillämpa distansmetoder med eleverna

Tid

■ 40–50 minuter

Hjälpmedel

- Du behöver
 - ▶ kopior av berättelsen **Skolan i skogsbrynet**.

Förberedelser

Kopiera berättelsen i materialet nedan – en kopia till varje deltagare. Förbered även din roll i rollspelet: Hur ska du få deltagarna att engagera sig? Vilka argument ska du använda i rollen? Vilka frågor ska du ställa?

Metod

1. Ställ stolarna i rader efter varandra med en tydlig lucka i mitten.
2. Beskriv distansmetoden och förklara hur den fungerar i undervisningen om kontroversiella frågor. Tala om för deltagarna att de ska få se hur metoden fungerar i praktiken.
3. Läs berättelsen högt.
4. Deltagarna får redogöra för sin tolkning av berättelsen. Vad berodde det på att skolan brändes ner? Vem kan ha varit ansvarig? Vad var motivet?
5. Fråga om de anser att läraren borde försöka bygga upp skolan igen.
6. Förklara att läraren kommer att behöva stöd från båda grupperna om hon eller han vill bygga upp skolan igen och få det att fungera. Det kommer inte att bli lätt. Tala om för deltagarna att de ska delta i ett rollspel, där de ska uttrycka vad de tror kommer att hända om läraren försöker göra detta.
7. Deltagarna låtsas att de är på ett offentligt möte som läraren kallat till för att försöka få allmänhetens stöd för att bygga upp skolan igen. De kommer att spela rollen som de båda grupperna: skogsfolket på ena sidan av rummet och slättfolket på den andra. Handledaren spelar lärarens roll och står längst fram.
8. Deltagarna går in i sina roller. Handledaren, i egenskap av lärare, hälsar alla välkomna till mötet. Hon eller han förklarar bakgrunden till mötet och varför de har blivit inbjudna och frågar om de är beredda att ge det stöd läraren behöver för att bygga upp skolan igen och göra den framgångsrik. Deltagarna, i rollen som medlemmar i respektive grupp, reagerar med frågor och kommentarer. Rollspelet fortsätter ... 15 minuter bör räcka, men var beredd att förlänga tiden om det går väldigt bra. Sedan tackar handledaren, i egenskap av lärare, åhörarna för att de kommit och avslutar mötet.
9. Deltagarna lämnar sina roller för att diskutera.

Förslag

Den här övningen kan vara särskilt effektiv när en av deltagarna spelar lärarens roll. Men tänk på att rollen som lärare är helt avgörande för övningen. Be inte någon annan spela den om du inte är säker på att hon eller han klarar det bra.

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera vad de lärt sig av övningen. Tror du att övningen kan användas med eleverna? I så fall, vilka frågor skulle du använda den för? Hur kan man föra över diskussionen från parallellen till själva frågan? Vilka för- och nackdelar anser du att här typen av övning har?

Undervisning om kontroversiella frågor genom berättelser

Berättelser kan vara ett utmärkt sätt att presentera känsliga och komplicerade frågor för elever. Men för att det ska fungera bra måste berättelsen ligga nära frågan. Den ska innehålla samma åsikter, argument och intressen. Detta är ofta lättare att uppnå med en berättelse som är skriven för syftet eller genom att anpassa en befintlig berättelse så att den matchar den verkliga frågan.

Den berättelse som användes i den här övningen utvecklades i Storbritannien (Huddleston, T. & Rowe, D. (2001) *Good Thinking: Education for Citizenship and Moral Responsibility*, band 3, Evans: London). Den användes ursprungligen för att diskutera konflikter om kontrollen över utbildning, men har senare använts för att diskutera konflikter i länder som Nordirland och Cypern.

ÖVNING 2.3: MATERIAL

Skolan i skogsbrynet

En gång för länge, länge sedan fanns ett land som bara var känt för en enda sak. Det var nästan helt tudelat. Halva landet täcktes av tät skog. Den andra halvan var en oändlig slätt utan träd.

Skogsfolket försörjde sig nästan helt på träden. De fällde jättestora ekar med tunga yxor, kolade björk till träkol och planterade ungskog för att ersätta den avverkade skogen. De byggde timmerhus i skogsläntorna och byggde altare till skogens andar. De var skygga människor som levde ett andligt liv i lugn harmoni med varandra och med naturen.

Folket på slätten var jordbrukare. De plöjde jorden för att odla grödor. Deras hus var byggda helt i sten. De tillbad sädesguden. En gång om året ordnade de en stor veckolång skördefest med mycket mat, dryck och lösaktigt leverne.

Bortsett från handeln med nödvändiga produkter hade de båda grupperna mycket lite kontakt med varandra. Trots att de talade i princip samma språk fanns det många ord och fraser som var unika för den ena eller andra gruppen. Och ingen av dem bemödade sig om att försöka förstå den andra gruppens livsstil, trots att det hade varit till fördel för båda grupperna.

Det var snarare så att grupperna såg på varandra med ömsesidig misstänksamhet. Slättfolket trodde att om skogsfolket bara fick chansen skulle de plantera träd på deras älskade fält. Skogsfolket trodde att om slättfolket fick som de ville, skulle de fälla alla träden och plöja upp marken för att odla den.

Det var få människor i landet som var utbildade. Både skogsfolket och slättfolket var extremt fattiga. De tjänade bara precis så mycket att de kunde överleva, till skillnad från människorna i grannländerna som blev allt rikare genom att sälja livsmedel, textilier och fabriksvaror.

En dag kom en ung lärare och bosatte sig i skogsbrynet. Den unge mannen var ovanlig. Han var visserligen uppvuxen på slätten, men hans mamma härstammade från en skogsfamilj.

Den unge läraren bestämde sig för att bygga en skola. Det skulle bli den första skolan i området. I gränslandet mellan skog och slätt började den unge mannen bygga ett litet enplanshus av trä och sten.

Sedan bjöd han in folket från skogen och slätten att komma med sina barn till hans nya skola. I början var föräldrarna på sin vakt, särskilt skogsfolket. Men tillräckligt många var beredda att skicka sina barn till skolan och betala den låga avgiften som läraren ville ha för att kunna öppna skolan.

Första veckan talade slättbarnen och skogsbarnen knappt med varandra. Skogsbarnen höll sig för sig själva

och vägrade att ha något med de andra barnen att göra, både i klassrummet och på skolgården. Slättbarnen gav skogsbarnen öknamn och utmanade dem att slåss.

Den andra veckan kom det några klagomål från föräldrar som alla anklagade läraren för att ha favoriserat barnen från den andra gruppen.

Den tredje veckan verkade det gå lite bättre. Slättbarnen föreföll mindre aggressiva och skogsbarnen var mer benägna att prata.

Den fjärde veckan brändes skolan ner till grunden...

ÖVNING 2.4: I NÅGON ANNANS SKOR

■ Barn och ungdomar har en naturlig tendens att ta ställning för en viss sida och har svårt att förstå andras synpunkter. Det blir visserligen lättare att se alternativ när man bli äldre, men sociala och kulturella normer påverkar och ibland uteblir utvecklingen i brist på livserfarenhet. Kontroversiella frågor är däremot ofta mångdimensionella. Att hjälpa barn och ungdomar förstå olika åsikter är viktigt när man undervisar om kontroversiella frågor. I den här övningen får deltagarna träna på att hjälpa eleverna att se frågor ur olika perspektiv.

Syfte

■ Att utforska olika sätt att få eleverna att se frågor ur flera olika perspektiv.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ förstår att de kontroversiella frågorna kan ses ur olika perspektiv
- ▶ förstår varför eleverna ibland har svårt att förstå andras synpunkter
- ▶ känner till metoder som hjälper elever att se frågor ur flera olika perspektiv

Tid

■ 30–40 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ kort med fotspår

Förberedelser

■ Klipp ut några fotspår i naturlig storlek eller använd fotspårsmallen i materialet. Du behöver ett fotspår för varje deltagare plus några extra.

■ Tänk på en kontroversiell fråga och formulera den som en fråga. Några exempel: "Vad tycker du att regeringen ska göra åt religiös extremism?" (förslag från Frankrike) eller "Tycker du att **fracking** efter olja ska tillåtas i norra England?" (förslag från Storbritannien). Välj en fråga som du tror att deltagarna har vitt skilda åsikter om. Skriv 23 olika svar på frågan på de extra fotspårskorten, helst sådana du tror att deltagarna själva inte kommer att ge.

Metod

1. Ställ stolarna i en stor ring i rummet och lägg ett tomt fotspårskort på varje stol.
2. Ställ frågan du valde tidigare och be deltagarna tyst skriva ner sina svar på kortet – max 2–3 meningar.
3. Samla in alla korten, blanda dem och lägg dem med texten neråt på golvet mitt i rummet. Lägg till de kort du förberedde tidigare.
4. Varje deltagare väljer ett kort på måfå och läser det tyst.
5. Be en frivillig att ställa sig upp, välja en plats i rummen och läsa upp åsikten på kortet.
6. De andra deltagarna läser åsikterna på sina kort. Om det är samma åsikt går de och ställer sig bredvid den frivilliga.
7. En andra frivillig läser det som står på hans eller hennes kort och väljer en plats att ställa sig på beroende på hur stor likhet den åsikten har med den första. Ju mer lik, desto närmare ju mer olik, desto längre bort.
8. Upprepa processen tills alla står upp.
9. Deltagarna ser sig omkring på de olika åsikterna i rummet och återvänder sedan till sina platser för att diskutera.

Tips och alternativ

Den här övningen fungerar bäst när deltagarna har satt sig in i det ämne som ska diskuteras. Det blir en bra uppvärmning inför övningen.

Det finns många andra övningar som hjälper eleverna att gå i någon annans skor. Några exempel är rollspel, simuleringar och formella debatter.

Den övning som vi beskriver här är en bearbetning av en övning som utvecklades i Irland (CDVEC Curriculum Development Unit (2012), *Tackling Controversial Issues in the Classroom*).

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera vad de lärt sig av övningen en kort stund. Några frågor du kan ställa: Vad lärde du dig om frågan? Fick övningen dig att överväga om du ska ändra åsikt? Skulle du kunna använda den här övningen med eleverna? Vilka för- och nackdelar ser du? Har du tips på andra övningar som du skulle vilja dela med dig av?

ÖVNING 2.4: MATERIAL

Fotspårsmall

ÖVNING 2.5: DIALOGKAFÉ

■ Bland det mest utmanande med att undervisa om kontroversiella frågor är att frågorna är så komplicerade. De verkar kräva specialkunskaper i ämnet som få lärare har, och som det kan vara svårt och tidskrävande att skaffa sig. Det är ännu svårare om frågan är mycket aktuell och håller på att utvecklas. Bristen på trovärdig och objektiv information är ett av de vanligaste problemen för läraren. I den här övningen provar deltagarna kollektiv problemlösning, som gör det möjligt att tryggt ta upp kontroversiella frågor utan att det krävs omfattande bakgrundsinformation. Kollektiv problemlösning vänder upp och ned på den traditionella undervisningen – i stället för att läraren förser eleverna med information, ber eleverna varandra om information eller frågar varandra hur man får tag på den.

Syfte

■ Att undersöka hur kollektiv problemlösning kan göra det möjligt att ta upp kontroversiella frågor på ett objektivt sätt när det finns lite bakgrundsinformation om frågan.

Resultat

- Deltagarna
 - ▶ förstår tanken med kollektiv problemlösning
 - ▶ är medvetna om fördelarna med metoden
 - ▶ kan tillämpa kollektiva problemlösningsmetoder med eleverna

Tid

■ 30–40 minuter

Hjälpmedel

- Du behöver
 - ▶ bilder som illustrerar en kontroversiell fråga
 - ▶ blädderblockspapper

Förberedelser

■ Välj en aktuell kontroversiell fråga och samla ihop några bilder som illustrerar den, till exempel från dagstidningar, Internet och tecknade serier. Du behöver en bild för varje grupp du tänker skapa. Klistra fast varje bild mitt på ett blädderblockspapper.

Metod

1. Ställ stolar runt bord som en förberedelse för grupparbete. Placera ett blädderblockspapper med en bild på varje bord.
2. Dela in deltagarna i smågrupper och beskriv kortfattat den fråga du har valt för dem att arbeta med.
3. Grupperna diskuterar bilden som ligger på deras bord och skriver ner de eventuella frågor som bilden väcker på blädderblockspappret.

Förslag

6 frågor är en användbar övning här. Den används i Storbritannien för att hjälpa ungdomar formulera frågor. Läraren kräver att varje fråga som eleverna formulerar ska börja med något av orden: **Vad? Var? När? Hur? Vem? Varför?**

4. Efter 2–3 minuter flyttar grupperna till en annan grupps bord där de diskuterar frågorna som formulerades av den förra gruppen. De försöker besvara några av frågorna, och skriver ner svaren bredvid frågorna på blädderblockspappret. Grupperna kan även skriva upp ytterligare frågor om de vill.

5. Grupperna flyttar vidare igen och upprepar processen. Fortsätt på samma sätt tills alla grupper har suttit vid samtliga bord.
6. Deltagarna går runt i rummet och läser frågorna och svaren på borden.
7. Fråga deltagarna vad de har lärt sig genom att göra övningen. Tycker de att övningen har ökat deras förståelse för frågan? Hur vill de gå vidare?

Diskussion

■ Låt deltagarna ha en kortfattad diskussion om hur kollektiv problemlösning kan underlätta undervisningen om kontroversiella frågor. Fråga till exempel: Vilka för- och nackdelar ser du med metoden? Kan du tänka dig att använda övningen med eleverna? Hur skulle du i så fall vilja följa upp den? Har du förslag på några andra övningar som du vill dela med dig av?

Alternativ

Tyst diskussion är en övning som liknar **Dialogkafé** och kan användas på samma sätt. Läraren tänker ut några frågor om ett ämne och skriver ner dem på ett blädderblockspapper. Läraren placerar papperet strategiskt på några bord som är utspridda i rummet. Eleverna flyttar sig mellan borden och skriver ner svar på frågorna under tystnad. Sedan läser de vad andra har svarat och skriver dit motargument. Varianter av de här två övningarna har använts i skolor i Storbritannien för att diskutera kravallerna i London 2010 när universitetsstudenter protesterade mot höjda studieavgifter.

ÖVNING 2.6: FORUMTEATER

■ Lärare kan inte kontrollera allt som händer i elevgruppen. Hur noga man än förbereder en lektion finns det alltid en risk att man ställs mot väggen genom kränkande kommentarer från eleverna, antingen i eller utanför klassrummet. I den här övningen tränar sig deltagarna på att bemöta den här typen av kommentarer. Deltagarna funderar över vilken betydelse ordningsregler och skolans värdegrund har för att skapa ett tillitsfullt klassrumsklimat som minskar kränkande kommentarer och hjälper lärarna att hantera dem när de dyker upp.

Syfte

■ Att fundera över sätt att hantera okänsliga kommentarer från elever samt vilken betydelse ordningsregler och skolans värdegrund har för att skapa ett tillitsfullt klimat.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ kan självsäkert och effektivt hantera okänsliga kommentarer från eleverna
- ▶ förstår att lämpliga ordningsregler och arbete med skolans värdegrund bidrar till ett tillitsfullt klassrumsklimat som minskar förekomsten av okänsliga kommentarer
- ▶ inser värdet av att skapa en gemensam syn på skolans värdegrund

Tid

■ 25–30 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ några typiska exempel på kränkande kommentarer från elever att dela ut

Förberedelser

■ Tänk ut 2–3 exempel på okänsliga kommentarer som elever skulle kunna fälla angående kontroversiella frågor i eller utanför klassen. Några exempel: "Är du bög?" (exempel från Montenegro), "Alla pakistanier är likadana" (exempel från Storbritannien). Fler exempel från olika länder finns i materialet.

Metod

1. Presentera problemet med okänsliga kommentarer från elever antingen genom att använda exemplen i materialet eller de exempel du förberedde tidigare. Deltagare med personlig erfarenhet av detta kan själva ge 1–2 exempel om de vill. Berätta kortfattat om svårigheterna med att veta hur man ska bemöta den här typen av kommentarer och riskerna med att inte svara eller ge ett dåligt svar.
2. Välj tre frivilliga som spelar lärare. Deras roll kommer att vara att bemöta okänsliga kommentarer från elever. Be dem lämna rummet och stanna utanför tills du ropar in dem.
3. Övriga deltagare stannar kvar i rummet och spelar elever.
4. Be deltagarna som är kvar i rummet att antingen välja några exempel från papperet du delade ut eller gemensamt tänka ut några egna exempel på okänsliga kommentarer. De kan vara formulerade som påståenden eller frågor.
5. Den första "läraren" kallas in i rummet och reagerar på en kommentar från en "elev".
6. Två andra "lärare" kallas in en i taget och får reagera på samma kommentar i tur och ordning.
7. "Eleverna" jämför de tre reaktionerna och diskuterar vilken de tycker är bäst. Sedan kan de lägga till ett eget förslag om de tycker att de har ett som är bättre.
8. Upprepa processen flera gånger med olika kommentarer.

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera vad de lärt sig av övningen en kort stund. Exempel på frågor du kan ställa: Vilka reaktioner tror du är effektivast? Har du egna metoder som du vill dela med dig av? Hur kan ordningsregler och arbete med skolans värdegrund minska kränkande kommentarer? Tycker du att skolan borde ha ordningsregler mot okänsliga kommentarer? Har du någon efterenhet av detta?

ÖVNING 2.6 – MATERIAL

Exempel på okänsliga kommentarer som kan inleda diskussionen

- Välj bara de kommentarer som passar bäst i sammanhanget.
- ▶ "Jag hatar utlänningar – de är alldeles för många och de tar våra jobb."
 - ▶ "Kan vi prata om flator nästa vecka?"
 - ▶ "Du favoriserar alltid flickorna i klassen!"
 - ▶ "Ska du tala om för oss vad vi ska tänka den här lektionen också?"
 - ▶ "Vad är det för fel på att vara rasist? Min pappa säger att han är det."
 - ▶ "Det är ingen idé att fråga tjockisarna vad som är sunt att äta."
 - ▶ "Skulle vi inte kunna bjuda in en högerextremistisk talare till klassen för omväxlings skull?"
 - ▶ "Det är en mänsklig rättighet att slippa säga vad man tycker om man inte vill"
 - ▶ "Är du bög? Du måste vara bög, du pratar ju om bögar hela tiden."
 - ▶ "Vilket parti röstar du på?"
 - ▶ "Du tar aldrig ställning när vi diskuterar. Har du några åsikter överhuvudtaget?"
 - ▶ "Det okej att vara sexistisk – kolla bara i media och på internet."
 - ▶ "Rektorn på den här skolan pratar om demokrati men ägnar mesta tiden åt att uppträda som en tyrann och ni lärare gör ingenting åt det."
 - ▶ "Vi i klassen tror att du är terrorist och att du borde anmälas till de lokala myndigheterna."
 - ▶ "Du låter oss aldrig diskutera 'riktiga frågor' om vårt område eftersom du är rädd för vad kommunpolitikerna skulle säga om de fick veta det."
 - ▶ "Vuxna frågar oss ungdomar en massa saker, men lyssnar aldrig på vad vi säger och på vad vi skulle vilja ändra på."

KAPITEL 3 – REFLEKTION OCH UTVÄRDERING

VI SÄTTER IHOP DET HELA

■ Nu ska deltagarna börja planera vad de ska göra när de är tillbaka bland sina elever. De reflekterar återigen över skälen för undervisningen om kontroversiella frågor samt målen med undervisningen och elevernas lärande. Slutligen funderar de över utbildningspaketet i sin helhet, hur det har bidragit till att utveckla dem som pedagoger och hur de kan lära sig mer i framtiden.

ÖVNING 3.1: SNÖBOLL

■ Att undervisa om kontroversiella frågor handlar inte bara om att ge eleverna en chans att lätta på trycket i en trygg miljö, även om det är viktigt också. Det viktigaste är att eleverna lär sig mer om värderings- och intressekonflikter och hur man löser dem. Det är det centrala innehållet och kunskapskraven i kurs- och ämnesplaner som avgör vad som ska undervisas. I den här övningen har deltagarna en snöbollsdiskussion om målen med undervisning om kontroversiella frågor, t.ex. vilka förmågor som ska utvecklas.

Syfte

■ Att reflektera över målen med undervisningen om kontroversiella frågor.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ förstår betydelsen av kurs- och ämnesplaners centrala innehåll och kunskapskrav.
- ▶ kan identifiera centralt innehåll och kunskapskrav för undervisningen om kontroversiella frågor

Tid

■ 25 minuter

Metod

1. Presentera övningen med att förklara varför det är viktigt att ha en tydlig uppfattning om det centrala innehållet och kunskapskraven samt vilka förmågor eleverna ska utveckla. Tala om att övningen hjälper dem att klargöra sin egen tolkning av syfte och mål för undervisning om kontroversiella frågor.
2. Dela in deltagarna i grupper om fyra.
3. Grupperna diskuterar hur de skulle förklara syftet med undervisning om kontroversiella frågor för en grupp 14-åriga elever. Max 3–4 minuter.
4. Två medlemmar från varje grupp lämnar gruppen och flyttar till en annan grupp. De utbyter idéer från tidigare diskussioner och bygger vidare på dessa, för att försöka förbättra sina svar på uppgiften. Max 3–4 minuter.
5. Upprepa processen så länge tiden medger eller tills alla deltagarna varit tillsammans i en grupp.
6. Ställ stolarna i ring för diskussion.

Tips

Bestäm åldern på eleverna i övningen, så att upplevelsen blir densamma för alla. Vilken ålder du än väljer ska det vara samma för alla grupper.

Diskussion

■ Låt deltagarna diskutera vad de lärt sig av övningen. Fråga till exempel: Har den hjälpt dig klargöra mål och syfte för din undervisning? Finns det någon skillnad mellan långsiktiga och kortsiktiga mål? Vilka typer av förmågor anser du att eleverna bör utveckla? Är det viktigt att försöka ändra elevernas inställning i olika frågor?

ÖVNING 3.2: LEKTIONSPLANERING

■ Efter att ha undersökt och reflekterat under större delen av övningarna i aktivitetsprogrammet, får deltagarna nu omsätta sina lärdomar i praktiken.

Syfte

■ Att omsätta lärdomarna från aktivitetsprogrammet i praktiken.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ har upprättat en grov plan för en timmes övningar i en kontroversiell fråga som de själva valt

Tid

■ 20 minuter

Metod

1. Deltagarna väljer en kontroversiell fråga var och börjar planera hur de ska ta upp den med eleverna när de är tillbaka i sina skolor. De gör upp en grov plan för en timmes övningar med hjälp av en eller flera av de strategier eller metoder som ingått i övningarna. Övningen kan genomföras individuellt eller i smågrupper. Max 15 minuter.
2. Samla deltagarna i 5 minuter för att tillsammans fundera över olösta problem.

ÖVNING 3.3: ÅTERKOPPLING

■ Återkoppling ger handledaren möjlighet att förbättra övningarna för framtida grupper. Deltagarna själva får möjlighet att fundera över olika frågor som dykt upp och känna att de personligen bidrar till att utveckla aktivitetsprogrammet. Det här är en kort skriftlig övning där deltagarna delar med sig av sina erfarenheter av aktivitetsprogrammet till handledaren.

Syfte

■ Att ge deltagarna möjlighet att dela med sig av sina erfarenheter av aktivitetsprogrammet till handledaren.

Resultat

■ Handledaren

- ▶ får veta hur övningarna kan förbättras för framtida grupper

■ Deltagarna

- ▶ känner att de bidragit till att utveckla aktivitetsprogrammet

Tid

■ 5 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver

- ▶ brevpapper och kuvert

Metod

1. Varje deltagare får ett papper och ett kuvert.
2. De skriver ett kortfattat brev till handledaren där de formulerar frågor eller tankar som har väckts hos dem när de deltagit i övningarna och frågor de skulle vilja ställa till handledaren.
3. Breven stoppas ner i kuverten och lämnas över till handledaren.
4. Handledaren besvarar breven per mejl efter avslutad utbildning, antingen individuellt, gemensamt eller som en kombination av båda.

Förslag

Om tiden räcker till kan det vara bra om handledaren öppnar ett par av breven, läser upp dem för gruppen och svarar på eventuella frågor.

ÖVNING 3.4: FANTASITRÄD

■ Förutom att ge återkoppling på övningarna, är det viktigt att deltagarna får möjlighet att fundera över vad de har lärt sig av övningarna och vad de behöver göra innan de själva kan använda dem tillsammans med elever. Det här är en enkel övning som ger deltagarna möjlighet att reflektera över hur de tycker att de utvecklats pedagogiskt efter utbildningen.

Syfte

■ Att ge deltagarna möjlighet att fundera över hur de utvecklats pedagogiskt efter att ha deltagit i aktivitetsprogrammet.

Resultat

■ Deltagarna

- ▶ är medvetna om vad de har lärt sig av aktivitetsprogrammet och vad som krävs för att de ska kunna använda sina lärdomar praktiskt när de är tillbaka med sina elever

Tid

■ 10 minuter

Hjälpmedel

■ Du behöver:

- ▶ ett stort blädderblockspapper med konturerna av ett träd
- ▶ post it-lappar – orange, gröna och gula

Förberedelser

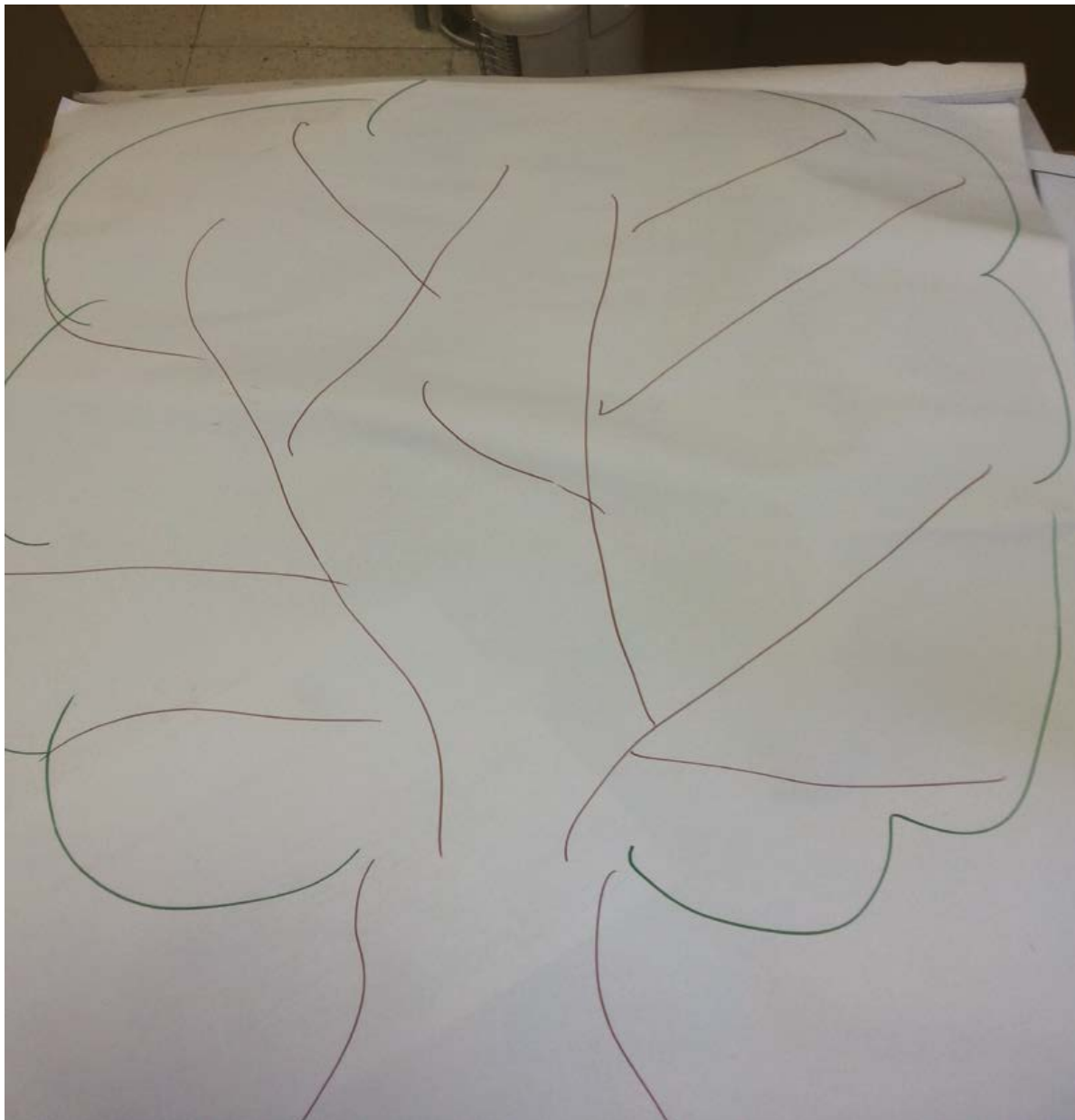
■ Rita konturerna av ett träd med massor av grenar på ett stort blädderblockspapper.

Metod

1. Deltagarna kommenterar idéer, metoder och lärdomar på olikfärgade post it-lappar och fäster dem på trädet. Använd färgerna så här:
 - ▶ **Orange** för kommentarer som är mogna och klara att användas när deltagarna är tillbaka i klassrummet.
 - ▶ **Grönt** för kommentarer som är obearbetade och kräver ytterligare eftertanke och mognad innan de kan användas med eleverna.
 - ▶ **Gult** för kommentarer som är mitt emellan mogna och omogna, och kräver mer bearbetning innan de kan användas.

ÖVNING 3.4: MATERIAL

Fantasiträdet – före

SV

Europarådet är kontinentens ledande organisation för de mänskliga rättigheterna. Det består av 47 medlemsstater, varav 28 är medlemmar av Europeiska unionen (EU). Alla medlemsstater i Europarådet har undertecknat den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen), ett fördrag som syftar till att skydda de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatsprincipen. Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) övervakar genomförandet av Europakonventionen i medlemsstaterna.

www.coe.int

EU är ett unikt ekonomisk och politiskt partnerskap mellan 28 demokratiska europeiska länder. Målen är fred, välbefinnande och frihet för dess 500 miljoner medborgare – i en rättvisare och säkrare värld. För att detta ska ske har EU-länderna inrättat organ för att styra EU och anta dess lagstiftning. De viktigaste är Europaparlamentet (som företräder Europas folk), Europeiska unionens råd (som företräder nationella regeringar) och Europeiska kommissionen (som företräder EU: s gemensamma intressen).

<http://europa.eu>

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE